

บทที่ 6

พัฒนาการทางด้านวัฒนธรรมที่มีผลต่อการใช้และความนิยม ศิลปะที่ใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น วิดีโอ อาร์ต

ศตวรรษที่ 20-ผลพวงแห่งอารยธรรมและความรุ่งเรืองทางวิทยาศาสตร์ ได้สร้างสังคมที่มากไปด้วยประชากร เต็มล้นไปด้วยนวัตกรรมอันมหัศจรรย์อย่างมาก ภายใต้อิทธิพลของปัญหาแบบใหม่ และสิ่งต่าง ๆ ในสังคมก็เปลี่ยนแปลง เติบโต และพัฒนารูปแบบออกไปอย่างไม่หยุดนิ่ง นักคิดทั้งหลายต่างประกาศว่าขณะนี้คือยุคแห่งสังคมข้อมูลข่าวสาร ยุคแห่งเทคโนโลยี เป็นยุคแห่งการพัฒนาอย่างแท้จริงนวัตกรรมทางเทคโนโลยีในปัจจุบันนี้มีความทันสมัย มีประสิทธิภาพสูง มีตัวเลือกมาก สามารถค้นหาได้คล่องและ เข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันของมนุษย์เกือบทุกอย่างก้าวอย่างปฏิเสธไม่ได้ ระบบความคิดและการประมวล สรรหาความรู้ก็เปลี่ยนไป ทว่าการตื่นตัวทางการพัฒนาเทคโนโลยีหรือความเป็นสังคม "ไฮเทค" นั้นอาจจะมิดีกรีความรุนแรง ต่างกันไปในแต่ละสังคม ในแต่ละชุมชน และในแต่ละหน่วยย่อยของสังคม และก็อาจจะแสดงผลที่แตกต่างกันออกไปก็เป็นได้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี นวัตกรรมสมัยใหม่และต้นคิดในการพัฒนานั้นมีรากฐานและแหล่งไหลมาจากโลกตะวันตก ตกทอดมาถึงสังคมไทยในรูปแบบของการรับอารยธรรมด้วยความจำเป็นต้องเปิดประเทศตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนเป็นการพึงพิงอิงความรู้ของโลกตะวันตกและกลายเป็นความเคยชินไปในที่สุด

ในบทนี้ จะเป็นการวิเคราะห์ในปัจจัยระดับมหภาค ซึ่งผู้วิจัยได้ยกมาวิเคราะห์ในบทที่ 6 เนื่องจากเป็นเรื่องใหญ่และมีรายละเอียดมาก โดยแยกได้เป็น 5 หัวข้อ ดังนี้

การวิเคราะห์ปัจจัยระดับมหภาค หรือปัจจัยระดับสังคม (Macro Scale/Social Scale)

ในบทที่ 4 และ 5 เป็นการวิเคราะห์ตัวบุคคลไปแล้ว ในบทนี้จึงเป็นการวิเคราะห์สังคมในหลาย ๆ มิติ อันมีความสัมพันธ์อยู่กับปัจเจกบุคคลในสังคมในลักษณะการส่งอิทธิพล, การถ่ายทอดและการเรียนรู้ทางสังคม (social learning/transmission) ตลอดจนการปลูกฝังแนวความคิดและลักษณะทางจิตใจ ปัจจัยระดับนี้จึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคลในฐานะศิลปินมาก ปัจจัยที่นำมาวิเคราะห์คือ ความเป็นยุคแห่งข่าวสารข้อมูล (Information Age) และบทบาทของเทคโนโลยีในยุคแห่งเทคโนโลยี (Technology Age) และสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยในมิติต่าง ๆ

1. การวิเคราะห์ปัจจัยระดับมหภาค/สังคม ในด้านอิทธิพลยุคคลื่นลูกที่สามหรือยุคข่าวสารข้อมูล

1. ในการวิเคราะห์ปัจจัยระดับนี้ ผู้วิจัยจะยกแนวคิดเรื่อง "คลื่นลูกที่สาม" (The Third Wave : 1980) ของอัลวิน ทอฟเลอร์ มาอธิบายสภาพการณ์ของโลกปัจจุบันในเรื่องยุคแห่งข่าวสารข้อมูล (Information Age)

อัลวิน ทอฟเลอร์ (Alvin Toffler) ได้กล่าวถึงสถานะของโลกยุคปัจจุบันและอดีตไว้ในหนังสือ "คลื่นลูกที่สาม" (The Third Wave) ทอฟเลอร์ได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงของโลกนั้นมีอยู่ 3 ระลอกคลื่น

คลื่นลูกที่หนึ่งคือการปฏิวัติทางเกษตรกรรม เมื่อประมาณ 10,000 ปีที่แล้ว คลื่นลูกที่สองคือการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมเมื่อ 300 ปีที่แล้ว และปัจจุบันก็คือยุคของคลื่นลูกที่สามคือการปฏิวัติทางด้านข้อมูลข่าวสารซึ่งเพิ่งจะเริ่มในช่วง 5 ทศวรรษที่ผ่านมา คือ ปี ค.ศ. 1955 มนุษย์ในยุคคลื่นลูกที่หนึ่งหรือการปฏิวัติเกษตร-

กรรม มีชีวิตอยู่กับการเกษตร การหว่านไถทำนา ใช้แผ่นดินเป็นแหล่งเศรษฐกิจ มีระบบวรรณะมาจัดสรรหน้าที่และบทบาทของสมาชิกในชุมชน เศรษฐกิจเป็นแบบผลิตตามความจำเป็น จนมาถึงช่วงปี ค.ศ. 1650-1750 โลกจึงก้าวเข้าสู่ยุคคลื่นลูกที่สอง อันเป็นยุคของอุตสาหกรรม เริ่มเกิดระบบโรงงานและการผลิตเพื่อมวลชน เกิดยุคเครื่องจักรและเศรษฐกิจแนวใหม่ ตั้งแต่ปี 1950 อารยธรรมคลื่นลูกที่สามจึงก้าวเข้ามาพร้อมกับระบบอุตสาหกรรมตัวใหม่ ซึ่งก็คืออุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และอุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์ มนุษย์ในปัจจุบันมีชีวิตพร้อม ๆ กับการใช้เทคโนโลยี, การสื่อสารคมนาคมที่กว้างไกล รวดเร็วและประชิดติดตัวและความต้องการข่าวสารข้อมูลที่ฉับไว ทอฟเลอร์ได้กล่าวถึงสิ่งประดิษฐ์ใหม่ในยุคนี้ตั้งแต่โทรทัศน์, เคเบิลทีวี, เครื่องเล่นวีดีโอเกม, คอมพิวเตอร์ ไปจนถึง เครื่องเล่นวีดีโอว่า สิ่งประดิษฐ์ใหม่เหล่านี้ล้วนมีจุดร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งคือ ทำให้เกิดการย่อยผู้ชมรายการโทรทัศน์ที่เคยรวมตัวกัน ทำให้เนื้อหาของวัฒนธรรมมีความหลากหลายขึ้น คลื่นลูกที่สามได้เปิดยุคทองของการสื่อสารหลายรูปแบบ ยุคแห่งข่าวสารเคียงคู่ไปกับยุคแห่งเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลถึงระดับที่สำคัญยิ่งระดับหนึ่งคือ การเรียนรู้, ปัญญาและความสามารถในการเข้าใจเรื่องราวของโลก การเข้าสู่ยุคของคลื่นลูกที่สามและยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern time) นี้ ทอฟเลอร์ ได้อธิบายว่า เกิดจากการขยายตัวของ การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในระบบการสร้างความรู้ และนวัตกรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและมากมาย คนในยุคคลื่นลูกที่หนึ่งจะมีความรู้จำกัด เพราะขาดการสื่อสารนอกชุมชน แต่คนในยุคคลื่นลูกที่สามจะมีเครือข่ายการสื่อสารที่กว้างไกลและมาจากหลายทิศทางซึ่งล้วนแต่เจาะลึกขอย่อยข้อมูลออกเป็นส่วน ๆ ทอฟเลอร์กล่าวว่า คลื่นลูกที่สามได้เปิดศักราชใหม่ให้แก่ยุคของการสื่อสารหลายรูปแบบ เป็นยุคแห่งข่าวสารพัฒนาเคียงคู่ไปกับยุคแห่งเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลถึงระดับสมองของคนซึ่งถือเป็นการปฏิวัติทางภูมิปัญญา คนในยุคนี้จึงชินกับการรับข้อมูลข่าวสารที่ไหลบ่ามาจากภายนอกอย่างท่วมท้นไม่ว่าจะเป็นจากในชุมชน, ท้องถิ่นหรือข้ามประเทศและใช้ข้อมูลเหล่านั้นในการคาดคะเนสถานการณ์ทั่วไปอันจะเป็นประโยชน์ต่ออาชีพและการดำเนินงาน เช่น นักเล่นหุ้นหรือบริษัทการเงิน จะต้องปรับตัวให้ทันกับกระแสหลากหลายของข่าวสารข้อมูลที่มีมาใหม่อยู่ตลอดเวลา สำหรับ

ปัจเจกบุคคลก็ต้องการข่าวสารข้อมูลไม่น้อยไปกว่าองค์กร เพื่อที่จะประเมินและตั้งรับสถานการณ์ ติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ สิ่งเหล่านี้จึงทำให้อัตราการหมุนเวียนของข่าวสารรวดเร็วยิ่งขึ้น ผู้คนต้องการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลตลอดเวลาและพร้อมที่จะรับข้อมูลใหม่ เหตุผลนี้เป็นคำอธิบายได้อย่างดีว่า ทำไมเราจึงต้องเข้าสู่ยุค "สังคมข่าวสาร" ยุคสังคมข่าวสารจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าความก้าวหน้าของเทคโนโลยีไม่เอื้ออำนวยซึ่งก็เป็นที่มาของยุคแห่งความเจริญทางเทคโนโลยี ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1950 การใช้คอมพิวเตอร์เริ่มเกิดขึ้น ซึ่งนำความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม ระบบโทรคมนาคมที่มีขั้นได้โยงคนทั่วโลกไว้ด้วยกัน รูปแบบของภาคสารสนเทศได้ปฏิวัติตัวเองซึ่งทำให้ข้อมูลข่าวสารมีความรวดเร็วราวกับการไหลของไฟฟ้า จอห์น แฮนฮาร์ดท์ (John Hanhardt) ผู้เขียน "วัฒนธรรมวิดีโอ" (Video Culture) ในปี 1992 ได้กล่าวว่า ตั้งแต่ปี 1930 เป็นต้นมา สื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างโทรทัศน์ได้กลายเป็นพลังสำคัญในการกำหนดวัฒนธรรมของอเมริกา ชาวอเมริกันใช้เวลาดูโทรทัศน์มากกว่าทำอย่างอื่น ซึ่งมีโทรทัศน์หลายร้อยช่องให้เลือก อาจจะกล่าวได้ว่า สังคมเต็มไปด้วยสื่อทุกชนิด เต็มไปด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรมอันมีรากฐานความเป็นมาและความเข้าใจจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมซึ่งเป็นตัวกลางสำคัญในการหล่อหลอมมโนทัศน์ของคนในสังคม ถ้าจะมองในทางด้านศิลปะ จะพบว่า เรื่องของการสื่อสารข้อมูลมีความสำคัญยิ่งต่อศิลปะมาช้านาน โดยเฉพาะการสื่อสารจากนอกชุมชน นอกท้องถิ่นของศิลปิน ในสมัยศตวรรษที่ 15 ศิลปินจะต้องเดินทางไปยังแหล่งข้อมูลโดยตรงซึ่งก็คือ นครฟลอเรนซ์ในอิตาลี (Florence) เพื่อประโยชน์ในความก้าวหน้าทางศิลปะและความรู้ของตนเอง โดยที่นครฟลอเรนซ์เป็นแหล่งสะสมข้อมูล ต่อมา การสื่อสารระหว่างประเทศในแง่ของข้อมูลเริ่มมีให้เห็นเด่นชัดขึ้นในทางศิลปะ จิตรกรที่มีชื่อเสียงอย่าง แวนโกทท์ (Van Gogh) และปอล เซซานน์ (Paul Cezanne) ศิลปินอิมเพรสชันนิสต์สมัยหลัง ต่างก็ได้รับอิทธิพลจากภาพพิมพ์ของญี่ปุ่นซึ่งถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดข้อมูลข้ามพรมแดนในทางศิลปะ ศิลปินคิวบิสต์อย่าง ปีกาซโซ (Picasso) ก็ได้รับอิทธิพลจากศิลปะแอฟริกัน จนมาถึงยุคปัจจุบัน ศิลปินมีอิสระกับข้อมูลข่าวสารพอ ๆ กับบุคคลอื่น ๆ ซึ่งข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ก็มีส่วนที่จะ

เสริมรากฐานทางความคิดของศิลปินและทำให้ศิลปินเริ่มตระหนักว่ายุคสมัยนี้ สิ่งที่มีอิทธิพลยิ่งคือการสื่อสารข้อมูล ศิลปินในยุคนี้จึงหันกลับมาจากแนวคิดของกลุ่มศิลปะล้ำยุค (Avant-garde) ที่พยายามแยกบทบาทและความคิดของศิลปินออกจากชีวิตและผู้คน ศิลปินในยุคนี้ต่างก็มองหาหนทางในการสื่อสารความคิดของตนเองกับผู้คน และได้ใช้อำนาจของสื่อมวลชนในการเผยแพร่ผลงานของตนเอง ศิลปินบางคนอย่าง คริส เบอร์ดัน (Chris Burden) ได้เผยแพร่ผลงานของตนเองชื่อ "Leonardo, Michelangelo, Rembrandt, Chris Burden" (1976) ออกทางโทรทัศน์ถึง 72 ครั้ง หรือศิลปินหญิงอย่าง เจนนี่ โฮลเซอร์ (Jenny Holzer) ได้เผยแพร่ผลงานชื่อ "Protect ME from What I Want" (1986) ผ่านทางป้ายโฆษณาไฟฟ้าขนาดใหญ่เหนือตึกไทมส์แควร์ในนครนิวยอร์ก เพื่อที่จะสื่อสารกับผู้ชมในลักษณะมวลชนเหมือนป้ายโฆษณาตามตึก, ริมถนนทั่ว ๆ ไป ศิลปินในยุคนี้เป็นศิลปินที่เล็งเห็นความสำคัญของการสื่อสาร, ปฏิกริยาตอบกลับ และความสำคัญของข้อมูล

ย้อนกลับมาดูสังคมไทย เราเป็นสังคมการเกษตรมาตั้งแต่แรกเริ่มและไม่เคยมีการปฏิวัติอย่างคลื่นลูกที่สองหรือที่สาม โดยตัวของตัวเอง แต่เป็นการปรับตัวให้เข้ากับคลื่นทั้งสองลูกที่สาดซัดเข้ามากระเทือนสังคมไทย แม้จะปรับตัวอย่างขลุกขลักจนได้ชื่อว่าเป็นประเทศอุตสาหกรรมบ้างเหมือนกัน แต่ก็ยังเป็นได้แค่ "ประเทศกำลังพัฒนา" หรือประเทศที่เกือบจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่-นิคส์ (Newly Industrial Country) ซึ่งถ้าพิจารณาสังคมไทยแล้วจะเห็นได้ว่า เราเป็นสังคมพุทธเกษตรอย่างแท้จริง อันกำเนิดมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตร้อน, มีแม่น้ำซึ่งทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการเป็นสังคมเกษตร และอยู่ใกล้กับแหล่งอารยธรรมโบราณอย่างอินเดียและเขมรซึ่งไทยรับศาสนาพุทธมาจากที่นี่ ทว่าในปัจจุบัน จากการปรับตัวตามกระแสโลก ทำให้สภาพของสังคมไทยเกิดการล้าหลังทางวัฒนธรรม สภาพภายนอกดูมีความคล้ายคลึงกับตะวันตก หากแต่การเปลี่ยนแปลงปรับตัวให้เข้ากับกระแสนั้นก็เป็นอย่างผิว ๆ เฝิน ๆ, รวดเร็วใช้เวลารวบยุคคลื่นทั้งสามลูกภายในเวลาไม่ถึงหนึ่งชั่วอายุคน ดังจะเห็นได้จากชาวไทยส่วนใหญ่มีพื้นเพมาจากชนบท จากการทำไร่ทำนา แล้วก็มาทำงานในกรุงเทพฯ

ซึ่งเป็นสังคมอุตสาหกรรม มีอายุมากขึ้นอีกไม่เท่าใดก็ประสบกับการเคลื่อนตัวของสังคมกรุงเทพสู่ยุคแห่งข่าวสารข้อมูล ซึ่งทำให้ระบบสังคมนั้นระส่ำระสาย หน่วยงานย่อยต่าง ๆ ของสังคมจึงมีการพัฒนาไม่เท่าเทียมกัน ในขณะที่ภาคธุรกิจมีความก้าวหน้าอย่างมาก มีความทันสมัยรวดเร็วในเรื่องของเทคโนโลยีใหม่ ๆ มีการเปิดรับข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็ว ภาคเกษตรกรรมยังไม่ใช้เช่นนั้น ภาคการศึกษาก็ยังไม่ได้ก้าวไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงของโลก การปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้ทันกับสภาพสังคมนั้นใช้เวลานานกว่าที่จะเป็นไปได้ และบุคคลในสังคมก็พบกับความสับสนในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมแต่ละหน่วย ดังนั้น จึงมีตัวอย่างให้เห็นเสมอที่เกิดการ "สื่อสารไม่รู้เรื่อง" ระหว่างบุคคลเนื่องจากการสะสมข้อมูลข่าวสารมีไม่เท่ากัน อัลวิน ทอฟเลอร์ ผู้เขียน "คลื่นลูกที่สาม" ได้เดินทางมาเยือนประเทศไทยในเดือนมีนาคม 2538 และได้รับเชิญให้ไปบรรยายในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งทอฟเลอร์ได้วิเคราะห์สังคมไทยตามแนวคิดในเรื่องคลื่นลูกที่สามไว้ว่า¹ สังคมไทยจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนในด้านอุตสาหกรรมและพื้นฐานทางความคิดซึ่งอุตสาหกรรมการผลิตของไทยนั้นยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าประเทศแถบเอเชียอื่น ๆ อย่างเกาหลีใต้ สังคมไทยกำลังตื่นตัวในเรื่องข่าวสารข้อมูล แต่ก็จำเป็นต้องมีการปฏิวัติภาคสารสนเทศให้กว้างไกลครอบคลุมไปถึงทุก ๆ ส่วนของสังคม เป็นการเตรียมปัจเจกบุคคลให้พร้อมต่อการพัฒนาประเทศ จะเห็นได้ว่า ทอฟเลอร์ มองว่าภาคสารสนเทศของสังคมไทยยังมีปัญหาในเรื่องการกระจุกตัวของข้อมูลในส่วนตัวส่วนหนึ่งมากเกินไปที่จะแพร่ออกไปอย่างทั่วถึง

ศิลปินในสังคมไทยเป็นกลุ่มบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเป็นไปได้ในการเปิดรับข้อมูลข่าวสารได้อย่างทันทั่วถึง จะเห็นได้ว่า ข้อมูลข่าวสารที่เป็นกระแสอยู่ทุกวันนี้มีความสำคัญต่อศิลปินอยู่มากทีเดียว ศิลปินจำเป็นต้องติดตามข่าวสารบ้านเมือง ติดตามข้อมูลใหม่ ๆ สิ่งที่อยู่ในความสนใจของประชาชน เพื่อประโยชน์ในการทำ

¹ เคนนิวส์ ฉบับวันที่ 20 มีนาคม 2538

งานและติดต่อสื่อสารความคิดไปยังผู้ชม ศิลปินหลายรายที่หยิบประเด็นอันเป็นที่ถกเถียงในสังคมมาทำงานศิลปะ เพื่อการสื่อสารที่รวดเร็วกับผู้ชมให้เข้าใจทันทีอย่างคุณชาติชาย ปุยเปีย ได้ใช้ประเด็นเรื่องอิทธิพลของงานโฆษณาในหนังสือพิมพ์ปัจจุบัน, การขายโฆษณาในสื่อมวลชนมากเกินไป และคำกล่าวอ้างเกินจริงในการโฆษณา ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้คนให้ความสนใจวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่มาทำงานชุด "Tell Me Something Take Me Somewhere" (2537) ในเรื่องของงานศิลปะวิดีโอ อาร์ต

ความเป็นยุคข่าวสารข้อมูล เข้ามาเกี่ยวข้องกับศิลปินในระดับที่น้อยมากไม่ว่าจะเป็นศิลปินผู้ทำงานวิดีโอ อาร์ต หรือศิลปินที่ไม่ได้ทำงานวิดีโอ อาร์ต ความเป็นยุคข่าวสารข้อมูล เข้ามาเกี่ยวข้องกับศิลปินผู้ทำงานวิดีโอ อาร์ต ในแง่ที่ว่า ศิลปินได้รับรู้ข้อมูลเรื่องงานวิดีโอ อาร์ต ของต่างประเทศโดยอาจจะผ่านมาทางสื่อสิ่งพิมพ์ หรือประสบการณ์โดยตรงที่ศิลปินได้ไปเห็นงานมาเองเป็นการไหลเทของข้อมูล ในกรณีนี้จะไปเหมือนกับสภาพของศิลปินในสมัยศตวรรษที่ 15 ที่ต้องไปนครฟลอเรนซ์เพื่อค้นคว้าและรับรู้ข้อมูลศิลปะใหม่ซึ่งหมายถึงตัวงานศิลปินผู้ทำงานวิดีโอ อาร์ต จึงได้รับข้อมูลใหม่จากต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกาหรือเยอรมัน ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลศิลปะเหมือนนครฟลอเรนซ์ในอดีต ในกรณีของศิลปินที่ไม่ได้ทำงานวิดีโอ อาร์ต ความเป็นยุคข่าวสารข้อมูลมีผลกับศิลปินในแง่ที่ว่าศิลปินรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้เท่ากับบุคคลอื่น ๆ และข้อมูลข่าวสารที่ได้มาก็กลายมาเป็นแนวความคิดส่วนหนึ่ง หรือมีอิทธิพลต่อแนวความคิดในลักษณะข้อมูลสะสม อย่างเช่น คุณอนรุักษ์ ชักอนันต์ ทำงานชุด "ประสบการณ์ด้านมืด" (2537) ด้วยแรงบันดาลใจจากการได้รับรู้ข้อมูลเรื่องการทำแท้งเถื่อนที่โรงพยาบาลพัฒนาเวช ทั้งจากสื่อหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ ศิลปินต่างกล่าวว่าความเป็นยุคข่าวสารข้อมูลนั้นมีความสำคัญต่อความเป็นศิลปินในด้านการเปิดโลกทัศน์ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้กว้างขวาง ส่งเสริมให้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ซึ่งจะทำให้มีแนวความคิดที่เฉียบคมถ้ามีข้อมูลเป็นพื้นฐานแข็งแรง ศิลปินกล่าวว่า ตนเองได้รับรู้เรื่องงานวิดีโอ อาร์ต ของต่างประเทศผ่านทางสื่อต่าง ๆ แต่ข้อมูลยังไม่มีพลังและอิทธิพลมากพอที่จะทำให้หันมาสนใจการใช้สื่อสมัยใหม่ และข้อมูลที่ได้มานั้นเป็นข้อมูลลักษณะไม่สมบูรณ์ คือ ไม่ต่อเนื่องและไม่มีความละเอียดมากพอที่จะทำให้ศิลปิน เข้าใจและกระตุ้นให้ศิลปินหันมาศึกษาการใช้สื่อวิดีโอทำงาน

วิดีโอ อาร์ต ถึงแม้ว่าสื่อวิดีโอเป็นสื่อแห่งยุคสมัยใหม่ก็ตาม จะเห็นได้ว่า ความเป็นสังคมเคลื่อนที่ที่สามหรือสังคมข่าวสารข้อมูลนั้นยังไม่มี ความชัดเจนในสังคมไทยคือยังเข้าไม่ถึงคนทุกส่วนของสังคม

2. การวิเคราะห์ปัจจัยระดับมหภาค/สังคมในด้านบทบาทของเทคโนโลยี ในยุคแห่งเทคโนโลยี

ตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมในสมัยศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา การใช้เครื่องจักรกลในชีวิตประจำวันเริ่มทวีมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งปัจจุบัน เทคโนโลยีกลายเป็นสิ่งที่มนุษย์ให้ความคุ้นเคยเป็นอย่างมากและเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตของมนุษย์แทบจะทุกอย่างก้าว ตั้งแต่กิจวัตรประจำวัน เช่น การเดินทาง การทำอาหาร ไปจนถึงการสร้างความรู้และการสรรหาความรู้ที่มนุษย์จะต้องพึ่งพาเทคโนโลยีตลอดเวลา เทคโนโลยีต่างมีต้นกำเนิดในประเทศตะวันตกซึ่งเกิดมาจากการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์และการศึกษา เทคโนโลยีจึงมีลักษณะเป็น "กลุ่มความรู้" (set of knowledge) ที่มีการพัฒนาต่อแยกแขนงออกไปได้โดยการค้นคว้าต่อ เนื่องจากเทคโนโลยีเป็นกลุ่มความรู้จึงมีการถ่ายทอดกันได้ จากการถ่ายทอดภายในประเทศ เทคโนโลยีก็สามารถที่จะไหลออกนอกประเทศได้เช่นกัน ในหลายเส้นทางและหลายรูปแบบ เช่น การนำผลิตภัณฑ์ไปต่างประเทศ การส่งผู้เชี่ยวชาญ การเรียนการศึกษา ในกรณีของประเทศไทยก็เช่นกัน การถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศได้เข้ามาในเมืองไทยตั้งแต่ครั้งอดีต เช่น การทำปืนใหญ่และการใช้อาวุธปืนในการรบ การใช้รถยนต์ วิทย์ จนมาถึงปัจจุบันที่การถ่ายทอดเทคโนโลยีเป็นไปอย่างสะดวกตาย

การถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศเข้าสู่สังคมไทย

ประเด็นของการถ่ายทอดเทคโนโลยีระหว่างประเทศเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันตลอดมาในหมู่นักวิชาการตั้งแต่ศตวรรษที่ 70 ทั้งในประเทศต้นแบบของ

เทคโนโลยีและประเทศผู้รับเทคโนโลยี ในกรณีของงานศิลปะวิดีโอ อาร์ต นั้น ส่วนสำคัญของตัวงานก็คือสื่อที่นำเสนองานซึ่งก็คือ สื่อวิดีโอ ซึ่งเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อใหม่ที่เกิดในปี ค.ศ. 1965 และในปี 1980 ก็กลายเป็นสื่อที่แพร่หลายไปทั่วโลก ในรูปของเทคโนโลยีที่ให้ความบันเทิงเหมือนสื่อโทรทัศน์ ในสังคมไทยนั้น เราได้รับเทคโนโลยีมาจากต่างประเทศมากมายหลายรูปแบบและสื่อวิดีโอเองก็เป็นหนึ่งในจำนวนเทคโนโลยีดังกล่าวที่มีการ "นำเข้า" มาเป็นสินค้าภายในประเทศด้วยความต้องการในวงการโทรทัศน์เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2520 และเกิดผลงานวิดีโอ อาร์ต ที่คาดเดาว่าจะเป็นงานแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2527 การถ่ายทอดเทคโนโลยีเข้าสู่สังคมไทยถือได้ว่าเป็นปัจจัยระดับภายนอก ซึ่งหมายถึง ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและสภาวะการณ์จากภายนอกอันมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวมและปัจเจกบุคคล ในที่นี้จะเป็นการวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีเข้าสู่สังคมไปจนถึงการนำไปใช้โดยจะ เน้นที่สื่อวิดีโอเป็นหลัก

เทคโนโลยีคือองค์ความรู้ซึ่งเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ในการคิดประยุกต์วิทยาศาสตร์ เพื่อผลิตสินค้าและสร้างสินค้าใหม่ ๆ ออกสู่ตลาด ลักษณะที่สำคัญของเทคโนโลยีคือมีความเกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประเพณีในสังคมนั้น ๆ จึงกล่าวได้ว่าเทคโนโลยีเป็นผลผลิตของความจำเป็นในสังคมใดสังคมหนึ่ง เทคโนโลยีมีความสัมพันธ์กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากร ความเชื่อ และบรรทัดฐานของสังคมที่รองรับอยู่ ดังนั้น เทคโนโลยีจึงเป็นองค์ความรู้ที่มีมิติอยู่ในตัวมันเอง มิใช่เป็นแค่เพียงสินค้าเท่านั้น ในเมื่อเทคโนโลยีเป็นความรู้ ดังนั้นก็ย่อมที่จะถ่ายทอดกันได้ การถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือเรียกได้ว่าเป็นการส่งผ่านความรู้ หรือการขายสินค้านี้ระหว่างประเทศ จึงย่อมเป็นไปได้ สมบูรณ์ ศิริประชัย (2528) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดเทคโนโลยีไว้ 4 หลักเกณฑ์ ดังนี้

1. หลักทางภูมิศาสตร์ - เป็นการพิจารณาว่า เมื่อเทคโนโลยีถ่ายทอดข้ามพรมแดนของประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่งจะมีการดำเนินงานในสภาพแวดล้อม

ใหม่

2. หลักทางกองกำลังแรงงาน - เป็นการพิจารณาว่า การถ่ายทอดเทคโนโลยีจะเกิดขึ้นเมื่อแรงงาน (คน) ภายในประเทศรับเทคโนโลยีและสามารถจัดการกับเทคโนโลยีที่นำเข้ามาและใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. หลักการกระจายของเทคโนโลยี - เป็นการพิจารณาว่าเทคโนโลยีจะถูกถ่ายทอดเมื่อเทคโนโลยีนั้นได้แพร่กระจายไปในประเทศที่รับเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผ่านรูปแบบและกลไกหลาย ๆ ทาง เช่น ผ่านทางบริษัทผู้นำเข้า
4. หลักการตัดแปลงและพัฒนา - เป็นการพิจารณาว่าเทคโนโลยีจะถ่ายทอดก็ต่อเมื่อประเทศผู้รับสามารถจัดแปลงและพัฒนาเทคโนโลยีให้เข้ากับสังคมตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

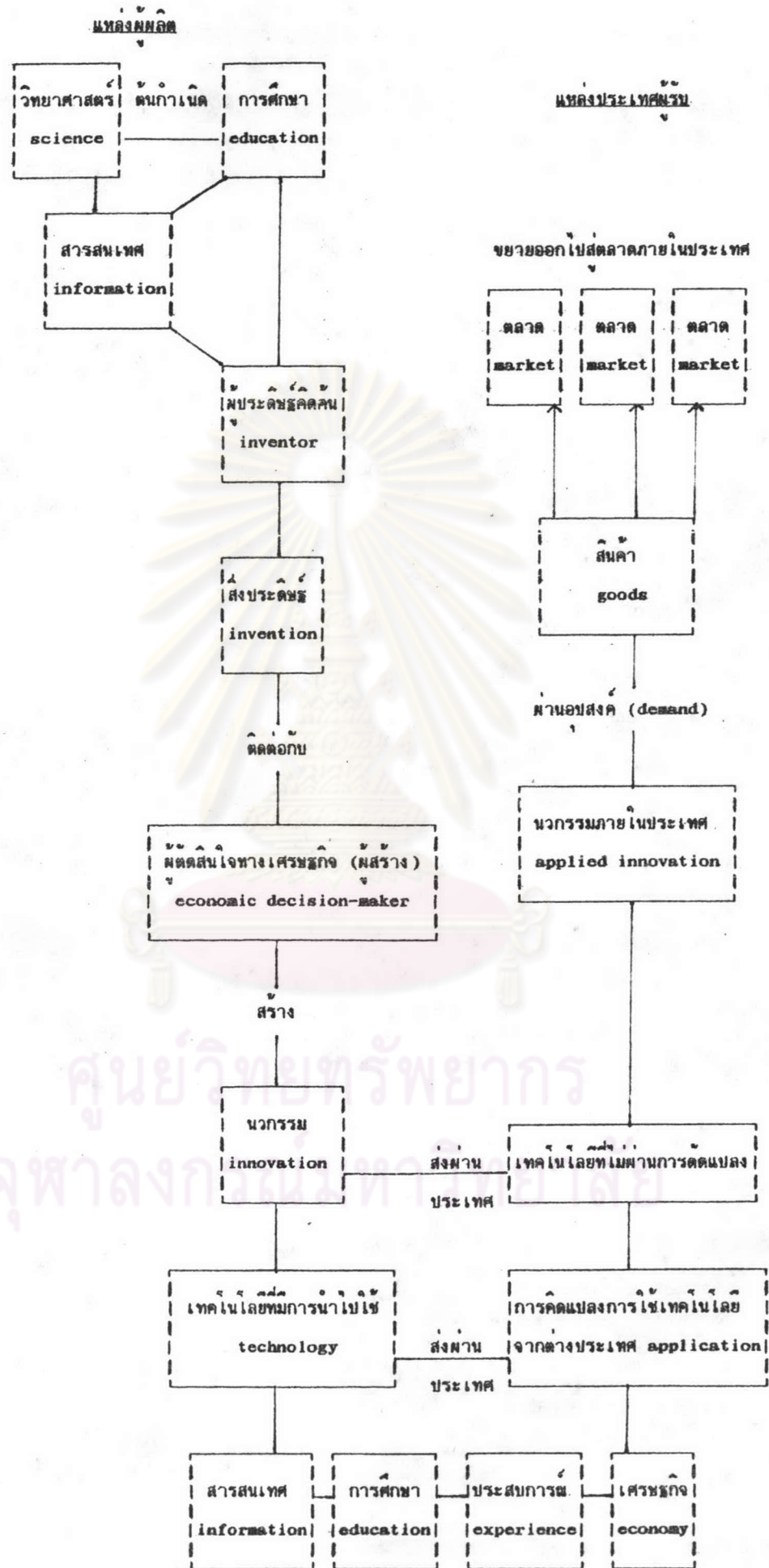
ถ้าพิจารณาการถ่ายทอดสื่อวิดีโอจากประเทศผู้ผลิตมาสู่สังคมไทยตามหลักการพิจารณาทั้ง 4 หลักเกณฑ์นี้ จะพบว่า สื่อวิดีโอเป็นเทคโนโลยีที่ได้รับการต้อนรับอย่างกว้างขวางโดยได้ผ่านความต้องการในการใช้สื่อวิดีโอในฐานะเทคโนโลยีที่ให้ความบันเทิง ผ่านการแข่งขันทางด้านตลาดจากบริษัทนำเข้า เช่น บริษัทโซนี่ ฮิตาชิ เนชั่นแนล-พานาโซนิค ตลอดจนบริษัทจากประเทศเกาหลีอย่างบริษัทโกลด์สตาร์ ซัมซุง ที่ต่างก็มีส่วนในการสร้างอุปสงค์และอุปทานให้หมู่ผู้บริโภค ซึ่งเป็นการแพร่กระจายสื่อวิดีโอให้ขยายตัวออกไปอีก จนทำให้เกิดธุรกิจอีกหลายสาขามารองรับการแพร่กระจายของสื่อวิดีโอที่กว้างขวางในสังคมไทย เช่น ธุรกิจการเช่าเทปวิดีโอ, ธุรกิจการลอกเลียนแบบภาพยนตร์จากต่างประเทศมาเป็นวิดีโอเทป ไปจนถึงธุรกิจการขายภาพยนตร์ต้องห้ามในรูปของม้วนเทปวิดีโอ

กลไกการถ่ายทอด เทคโนโลยีระหว่างประเทศ

กระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีมีลักษณะ เป็นพลวัต เป็นความต่อเนื่อง และเป็นกระแสที่เคลื่อนไหวอยู่ระหว่างประเทศผู้ผลิตและประเทศผู้รับ เทคโนโลยีที่ไหลข้ามพรมแดนของประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่ง จากผู้ผลิตรายหนึ่งสู่ผู้ผลิตอีก

รายหนึ่ง เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และ
 การเมือง เทคโนโลยีมีการถ่ายทอดจากที่หนึ่ง ไปสู่อีกที่หนึ่งในหลายรูปแบบ เช่น ผ่าน
 ตัวสินค้าที่ซื้อขายกันระหว่างประเทศ ผ่านการสื่อสาร ผ่านนักท่องเที่ยว ผ่านการ
 อพยพย้ายถิ่นฐาน ผ่านการลงทุนของต่างประเทศ การถ่ายทอดเทคโนโลยีจะ
 เริ่มมาจากแหล่งผู้ผลิตซึ่งแยกเป็น 2 กรณี คือ กรณีที่หนึ่ง ผู้ผลิตผลิตสินค้าขึ้นมาด้วย
 ความจำเป็นและการเล็งเห็นตลาดภายในประเทศและสินค้าหรือเทคโนโลยีตัวนั้นถูก
 ถ่ายทอดข้ามประเทศในภายหลัง กรณีที่สอง ผู้ผลิตผลิตสินค้าขึ้นมาด้วยการเล็งเห็น
 ตลาดต่างประเทศ เทคโนโลยีตัวนั้นจึงถูกถ่ายทอดข้ามประเทศในขณะนั้น ในการ
 ถ่ายทอดเทคโนโลยีไปสู่อีกประเทศหนึ่งนั้น จำเป็นที่จะต้องมีความต้องการหรืออุปสงค์
 (demand) เป็นตัวแรงในประเทศผู้รับ หรือถ้าไม่มีอุปสงค์มาเป็นตัวกำหนด ก็จะต้อง
 มีทัศนคติหรือความเชื่อบางอย่างในการยอมรับสินค้าหรือเทคโนโลยีบางอย่างจาก
 ประเทศผู้ผลิตและไม่ยอมรับสินค้าบางอย่างด้วยเช่นกัน เมื่อเกิดการถ่ายทอด
 เทคโนโลยีเข้ามาในประเทศผู้รับแล้ว ก็จะเกิดการดัดแปลงและพัฒนาการใช้เทคโนโลยี
 จากต่างประเทศให้เหมาะกับสภาพสังคมและวิถีชีวิตของประเทศผู้รับ ซึ่งต่อมา
 สินค้าหรือเทคโนโลยีดังกล่าวเมื่อผ่านการดัดแปลงการใช้แล้วก็จะกลายเป็นนวัตกรรม
 (Innovation) ภายในประเทศนั้น ๆ และเมื่อเกิดอุปสงค์นั้น นวัตกรรมนั้นก็
 ได้รับการผลิตต่อหรือการสั่งเข้าเพิ่มอีกจนกลายเป็นสินค้า (goods) และขยายออก
 ไปสู่ตลาด กลไกการถ่ายทอดเทคโนโลยีดังกล่าวสามารถแสดงได้ด้วยแบบจำลอง
 ต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ช่องทาง ในการส่งถ่ายทอดเทคโนโลยี

สาเหตุการถ่ายทอดเทคโนโลยีเข้ามาในประเทศไทย

การถ่ายทอดเทคโนโลยีระหว่างประเทศจะเกิดขึ้นได้เนื่องจากปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ผู้ตัดสินใจของประเทศต้องการที่จะใช้เทคโนโลยีอย่างใดอย่างหนึ่ง
2. เทคโนโลยีชนิดนั้นไม่มีในประเทศ
3. ประเทศผู้รับเทคโนโลยีเชื่อว่าราคาของเทคโนโลยีจะถูกต่ำกว่ามี

การผลิตต่อในประเทศตนเอง

สาเหตุการที่มีการนำเข้าหรือการถ่ายทอดเทคโนโลยีวิดีโอเข้ามาในประเทศไทยนั้น ก็เนื่องมาจากสถานีโทรทัศน์ได้นำเข้ามาเพื่อใช้บันทึกเทปและโทรทัศน์ และต่อมาก็แพร่ออกไปสู่การใช้ตามบ้านเรือนซึ่งเป็นการชักนำให้บริษัทข้ามชาติจากญี่ปุ่นและเกาหลีมาลงทุนผลิตสื่อวิดีโอในประเทศไทย โดยเน้นการผลิตเครื่องเล่นวิดีโอเทป

ผลของการถ่ายทอดเทคโนโลยี

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า การถ่ายทอดเทคโนโลยีเกิดจากความต้องการภายในประเทศผู้รับและตัวเทคโนโลยีมีลักษณะ เป็นองค์ความรู้จึงมีการถ่ายทอดได้ในกรณีสื่อวิดีโอ นั้น แยกพิจารณาได้เป็น 2 กรณี คือ การนำเข้าตัวสื่อวิดีโอในฐานะเทคโนโลยีที่ถูกนำไปใช้ในวงการธุรกิจและโทรทัศน์ และการ "นำเข้า" งานวิดีโออาร์ต ซึ่งเป็นรูปแบบงานศิลปะที่ใช้เทคโนโลยีอันไม่มีในเมืองไทยที่ถูกถ่ายทอดในลักษณะ เป็นความรู้ทางศิลปะที่มาพร้อมกับการใช้เทคโนโลยี ในผลงานวิจัยของ สมบูรณ์ ศิริประชัย (2528) นักวิจัยประจำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กล่าวถึงประเด็นการรับเทคโนโลยีไว้ว่า เทคโนโลยีที่มีการถ่ายทอดจากประเทศพัฒนาแล้ว

อาจจะไม่เหมาะสมกับสังคมเศรษฐกิจในประเทศด้อยพัฒนา² เนื่องจากการถ่ายทอดเทคโนโลยีจะเน้นสินค้าอุปโภคบริโภคที่ฟุ่มเฟือยและจะกระจุกตัวอยู่ในเมืองหลวง ทำให้ประเทศด้อยพัฒนายังมีอากรด้อยพัฒนามากขึ้น และอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีนำเข้าก็มุ่งผลิตสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อป้อนคนเมืองหลวงโดยเฉพาะ โดยจะต้องพึ่งพิงวัตถุดิบจากประเทศพัฒนาแล้ว นอกจากนั้น เทคโนโลยีที่นำเข้าก็มีประสิทธิภาพไม่เท่ากับเทคโนโลยีที่ใช้กันในประเทศพัฒนา เนื่องจากผู้นำเข้าจะต้องจ่ายภาษีสูง จะเห็นได้ว่า การใช้สื่อวิดีโอในสังคมไทยนั้นจะถูกใช้ในลักษณะเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย คือเป็นสินค้าเพื่อความบันเทิงโดยเฉพาะ และในขณะที่ธุรกิจวิดีโอเจริญเติบโตเป็นอย่างมาก และสื่อวิดีโอกลายเป็นสื่อที่มีอยู่เกือบทุกบ้านนั้น ผลงานศิลปะอย่างวิดีโอ อาร์ตที่ใช้สื่อวิดีโอเช่นกันกลับมีอยู่เพียง 3-4 งานในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน เหตุผลที่มีอยู่ก็คือสื่อวิดีโอถูกใช้เพื่อความบันเทิงเสียเป็นส่วนใหญ่โดยขาดการใช้ในแง่อื่น ๆ เทคโนโลยีวิดีโอที่นำเข้าก็มิได้มีประสิทธิภาพเท่าเทียมกับเทคโนโลยีในประเทศผู้ผลิต และถึงแม้ว่าบริษัทข้ามชาติทั้งหลายมาลงทุนตั้งโรงงานผลิตชิ้นส่วนผลิตอุปกรณ์ขึ้นมาก็ตามที่ แต่ในส่วนของสังคมก็ยังมีได้มีการมุ่งสร้างความรู้ให้มีการคิดค้นประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ขึ้นมาได้ด้วยตัวเอง สิ่งที่สังคมได้รับก็คือ สินค้าสำเร็จรูปตลอดเวลา ดังนั้นการที่จะมีการประดิษฐ์คิดค้นเพิ่มเติม ปรับปรุงประสิทธิภาพหรือขยายขอบเขตความสามารถของเครื่องมือจึงไม่สามารถทำได้ด้วยตัวเอง นอกจากจะได้รับเป็นสินค้าชุดใหม่ที่มีประสิทธิภาพดีกว่ายุคเก่าต่อไป เนื่องจากกระบวนการผลิตในสังคมไทยซึ่งผ่านการลงทุนจากบริษัทข้ามชาตินั้นเป็นการผลิตซ้ำเพื่อมวลชนชาวไทย (mass reproduction) จากของต้นแบบซึ่งทำสำเร็จรูปมาแล้วจากต่างประเทศ ไม่ใช้การคิดประดิษฐ์ของต้นแบบขึ้นมาเอง (innovation inventor) ลักษณะการนำไปใช้จึงเป็นการใช้สินค้าสำเร็จรูปเป็นชุด ๆ ไป เมื่อมีสินค้าชุดใหม่ออกมา สินค้าชุดเก่าก็อาจจะกลายเป็นสินค้าที่ตกตลาดไปได้ การใช้สื่อวิดีโอ

² สมบูรณ์ ศิริประชัย "การถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทย" โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ : 2528

ก็เช่นเดียวกัน สิ่งที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ก็คือสินค้าสำเร็จรูปที่ถูกใช้เพื่อความบันเทิง โดยมีการดัดแปลง (Application) ในวงจำกัด ไม่ว่าจะเป็นการใช้วิดีโอ วอลล์ (video wall) หรือการใช้วิดีโอสาธิตสินค้า, การประชุม (Demonstrating video) ก็เป็นรูปแบบที่หยิบยืมมาจากต่างประเทศแล้วนำมาขยายใช้กันต่อไป

การใช้สื่อวิดีโอในทางศิลปะหรือวิดีโอ อาร์ต ก็ถือว่าเป็นการดัดแปลง สื่อพหุสัณฐานอย่างหนึ่งเช่นกัน ซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับการนำเข้าสู่วิดีโอคือ เป็นรูปแบบ ที่ได้รับมาจากต่างประเทศ ในกรณีงานวิดีโอ อาร์ต นั้นเป็นการนำเข้ามาโดยผ่าน ประสบการณ์ส่วนบุคคลโดยตรง (direct experience) ซึ่งเป็นการที่บุคคลเดินทาง ไปต่างประเทศและพบเห็นงานวิดีโอในต่างประเทศ แล้วนำกลับมาทำงานที่ เมืองไทยหรือพบเห็นในรูปข่าวสารข้อมูลจากต่างประเทศ อย่างเช่น ในกรณี คุณวสันต์ สิทธิเขตต์ ซึ่งเดินทางไปประเทศเยอรมันก่อนที่จะกลับมาทำงานวิดีโอ อาร์ต ของตนเอง ประเด็นในการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่มีส่วนกับศิลปินตรงนี้จึงไม่ใช่ การที่ศิลปินสนใจตัวเทคโนโลยีซึ่งนับวันก็จะมีอิทธิพลกับชีวิตมนุษย์มากขึ้น แต่เป็น การนำเทคโนโลยีสำเร็จรูปที่ใช้ในศิลปะออกมาเป็นผลงานสำเร็จรูปแล้วมาใช้ สิ่งที่ได้ว่าศิลปินที่ทำงานวิดีโอ อาร์ต อย่างคุณวสันต์ หรือ อ.มณฑิเรศ ไม่ได้ ชื่นชอบเทคโนโลยีหรือสื่อวิดีโอแต่อย่างใด การนำเทคโนโลยีมาใช้หรือความเป็นยุค แห่งเทคโนโลยีจึงแทบจะไม่มีผลกับศิลปินมากเท่าใดนัก แต่กลับจะออกผลในแง่ที่ว่า ศิลปินต่อต้านเทคโนโลยีในด้านความไม่มีชีวิตจิตใจ ต่อต้านการที่สังคมมีเทคโนโลยี มากโดยศิลปินเชื่อว่า เทคโนโลยีจะควบคุมมนุษย์มากเกินไปจนขาดความเป็นมนุษย์ เช่น คุณวสันต์ กล่าวว่า "ต่อไปเทคโนโลยีจะทำได้ทุกอย่าง จะสร้างพระไตรปิฎก ทำเป็นเสียงพระพุทธเจ้าพูดกับเราเลยก็ได้ แต่มันขาดจิตวิญญาณ ขาดความรู้สึกแบบ มนุษย์ มัน (เทคโนโลยี) ทำให้มนุษย์ขาดความฝัน" (วสันต์ สิทธิเขตต์, สัมภาษณ์ 24 มิ.ย. 37) หรือ อ.มณฑิเรศ กล่าวว่า "ดูให้ดี ๆ ผมแอนตี้สื่อวิดีโอนะ ผมไม่ ได้ชื่นชอบเทคโนโลยีนะ ผมทำมัน (งาน) ขึ้นมาจากกล่องโง่ ๆ... ไม่มีชีวิตจิตใจ ... ไม่มี spirit" (มณฑิเรศ บุญมา, สัมภาษณ์ 18 ก.ย. 37) หรือศิลปินที่ไม่ ได้ทำวิดีโอ อาร์ต ก็กล่าวเหมือน ๆ กันว่า เทคโนโลยีคุ้ยเขี่ย ขาดความรู้สึก

กล่าวโดยสรุปแล้ว ยุคแห่งเทคโนโลยีนี้มีผลกับศิลปินในทางลบมากกว่าในทางบวก ศิลปินจะมีทัศนคติในแง่ลบต่อการเพิ่มพูนของเทคโนโลยี และอิทธิพลของเทคโนโลยี ศิลปินจะมี "ความกลัว" ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีแฝงอยู่และศิลปินได้วาง "มนุษย์" ไว้ตรงกันข้ามกับ "เทคโนโลยี-เครื่องจักร" ในด้าน ความมีชีวิตจิตใจ ตรงกันข้ามกับ ความไม่มีชีวิตจิตใจ ซึ่งเป็นทัศนคติที่มนุษย์เริ่มมีมาตั้งแต่การสร้าง เครื่องจักรกลใช้แทนแรงงานมนุษย์มาในอดีต อย่างไรก็ตาม ศิลปินก็ยอมรับว่า สิ่งที่ตนเองใช้ก็คือเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็น การผลิตสี การผลิตแคนวาส ก็ต้องใช้ เทคโนโลยีทั้งนั้น แต่ทัศนคติที่ศิลปินมีต่อเทคโนโลยีก็ยัง เป็นทัศนคติในทางลบอยู่ เช่น เดิม

แนวคิดของสังคมไทยในเรื่องของเทคโนโลยี

ดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้นว่า เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่ยังสังคมไทยรับมาจาก สังคมตะวันตกซึ่ง เมื่อผ่านกระบวนการรับเทคโนโลยีเข้ามาแล้วนั้น สังคมไทยก็ได้ สร้างแนวคิดหลักที่มีต่อเทคโนโลยีอันมีลักษณะ เฉพาะตัวของสังคม แนวคิดของสังคม ดังกล่าวจะถูกถ่ายทอดและถูกปลูกฝังให้กับสมาชิกของสังคมตามกระบวนการถ่ายทอด ทางวัฒนธรรม (cultural transmission) ซึ่งก็จะกลายเป็นแนวคิด, ทัศนคติและท่าที (attitude) ของปัจเจกบุคคลต่อไป ในกรณีของแนววิดีโอ อาร์ต การใช้สื่อวิดีโอและการไม่ใช้สื่อวิดีโอของศิลปินย่อมที่จะมาจากทัศนคติและท่าทีของ ปัจเจกบุคคลรวมไปถึงแนวคิดของสังคมที่มีผลต่อศิลปินด้วย ซึ่งจากการศึกษาในบทที่ 4 และบทที่ 5 พบว่า ศิลปินกลุ่มที่ใช้วิดีโอและศิลปินกลุ่มที่ไม่ใช้สื่อวิดีโอต่างก็มี ทัศนคติต่อสื่อวิดีโอที่คล้ายคลึงกัน เช่น คุณวสันต์ หรือ อ.มณฑิยา มีทัศนคติต่อสื่อ วิดีโอในทางลบ และกลุ่มศิลปินที่ไม่ได้ทำงานวิดีโอ อาร์ต หลายรายต่างก็กล่าวว่า สื่อวิดีโอเป็นสิ่งที่ไกลตัวจนไม่อยากจะ ใช้ จะสังเกตได้ว่า ถึงแม้ศิลปินจะใช้สื่อวิดีโอ หรือไม่ใช้ก็ตาม แต่ศิลปินทั้งสองกลุ่มมีทัศนคติต่อสื่อวิดีโอในทางเดียวกัน ซึ่งอาจ กล่าวได้ว่า ศิลปินทั้งสองกลุ่มต่างก็เป็นปัจเจกบุคคลที่เป็นสมาชิกในสังคมเดียวกัน ผ่านการปลูกฝังทางสังคมและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในรูปแบบเดียวกันอันเป็น

ตัวหล่อหลอมแนวคิดและทัศนคติของศิลปินในส่วหนึ่งนอกเหนือไปจากลักษณะเฉพาะของปัจเจกบุคคล ในที่นี้จึงเป็นการวิเคราะห์แนวคิดดังกล่าวอันมีผลต่อศิลปินในการสร้างทัศนคติต่อสื่อวิดีโอ

สังคมไทยเป็นสังคมที่ผูกพันอยู่กับความเชื่อในเรื่องประเพณีพิธีกรรม, ศาสนาและไสยศาสตร์ ความเชื่อดังกล่าวเป็นแนวคิดหลักของสังคมไทย อยู่ในชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทยมาโดยตลอด ซึ่งทำให้การกระทำต่าง ๆ ตลอดจนวิถีชีวิตของคนไทยจึงมีความสัมพันธ์กับการประกอบประเพณีพิธีกรรมอยู่เสมอแม้กระทั่งปัจจุบัน ความเชื่อในเรื่องประเพณีพิธีกรรมและความเป็นศาสนาปนไสยศาสตร์ (magico-religio practice) อันเป็นแกนหลักของสังคมไทยนั้นมีส่วนสร้างทัศนคติของคนไทยที่มีต่อเทคโนโลยีด้วย ความเชื่อดังกล่าวที่มีมาจากสภาพแวดล้อมและสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเป็นสำคัญ เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในเขตรมสูม จึงเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดปี มีพื้นที่สีเขียวมากมายและความอุดมสมบูรณ์ของประเทศก็ได้มาจากฝนที่เกิดจากลมมรสุมตามฤดูกาล ทำให้คนไทยมีชีวิตที่ขึ้นอยู่กับสภาพฟ้าและการรอคอยธรรมชาติ ซึ่งก็คือต้องรอฝนซึ่งไม่สามารถควบคุมและจัดการได้ด้วยแรงมนุษย์ และจากการที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติอันไม่สามารถควบคุมได้และจากการที่มีพื้นที่สีเขียวตลอดปี ทำให้ไม่เกิดแรงกระตุ้นที่จะทำให้ผู้คนคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์เทคโนโลยีขึ้นมาเพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมหรือด้านสภาพแวดล้อมอย่างสังคมตะวันตก แต่จะเบี่ยงทิศทางไปยังความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ (supernatural) ซึ่งมาจากแนวคิดที่ว่า ในเมื่อธรรมชาติไม่สามารถควบคุมได้ จึงต้องพึ่งพาสสิ่งเหนือธรรมชาติให้ช่วยควบคุมธรรมชาติอีกที่ เหตุนี้จึงเป็นการหันมาพัฒนาในเรื่องประเพณีพิธีกรรมและระบบความเชื่อในสังคมไทยมากกว่าที่จะเป็นการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความเชื่อและ

³ ศรีศักร วัลลิโกดม. มองอนาคต : บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สนพ.มูลนิธิภูมิปัญญา ; 2537.

ประเพณีพิธีกรรมจึงแทรกซึมเข้าไปในวิถีชีวิตจนกลายเป็นส่วนสัมพันธ์กับโครงสร้างสังคม ซึ่งทำให้ค่านิยมและโลกทัศน์ของคนไทยเป็นเรื่องของการสร้างความกลมกลืนกับธรรมชาติและจักรวาล (harmony with universe) มากกว่าที่จะเป็นการควบคุมสภาพแวดล้อมและความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ในการจัดการกับธรรมชาติและจักรวาลอย่างชาวตะวันตก อาจกล่าวได้ว่า ถ้านำแนวคิดของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) นักคิดชาวเยอรมันมาเทียบเคียงกับปรากฏการณ์ของสังคมไทยดังกล่าวก็จะสรุปได้ว่า สังคมไทยยังไม่เกิดกระบวนการแยกสิ่งที่เป็นความเชื่อทางศาสนาออกจากทางโลก (Secularization) ซึ่งหมายความว่า สิ่งที่เป็นทางโลก-ทางธรรม และทางไสย ถูกหลอมรวมกันเป็นอยู่อย่างเดี่ยว เป็นความคิดแบบเดียวกันในสังคมไทย เวเบอร์อธิบายว่า กระบวนการแยกทางโลกออกจากทางศาสนานั้นจะต้องเกิดพร้อม ๆ กันความคิดในเรื่องการมีเหตุมีผล (rationality) สังคมนั้น ๆ จึงจะพัฒนาเป็นสังคมสมัยใหม่ได้ เท่าที่ปรากฏในสังคมไทย จะพบว่ากระบวนการแยกทางโลกออกจากทางศาสนานั้นยังมีได้ ปรากฏหรือมีแนวโน้มจะปรากฏในสังคมไทย แต่กลับกลายเป็นความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมและพุทธ-ไสย ได้กระจายเข้าไปสู่ทุกมิติของสังคม ตัวอย่างง่าย ๆ ก็เช่น การกราบไหว้บูชาต้นไม้ใหญ่ การเจิมรถใหม่ หรือการเจิมเครื่องจักรกลเครื่องมือเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งเป็นการผสมรวมทางโลกและทางศาสนาไสยศาสตร์เข้าไว้ด้วยกันมากกว่าที่จะแยกสองส่วนนี้ออกจากกัน และจากการที่สังคมไทยเป็นสังคมที่มีรากฐานด้วยการเกษตรกรรมมาตลอดจึงทำให้แนวคิดดังกล่าวแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

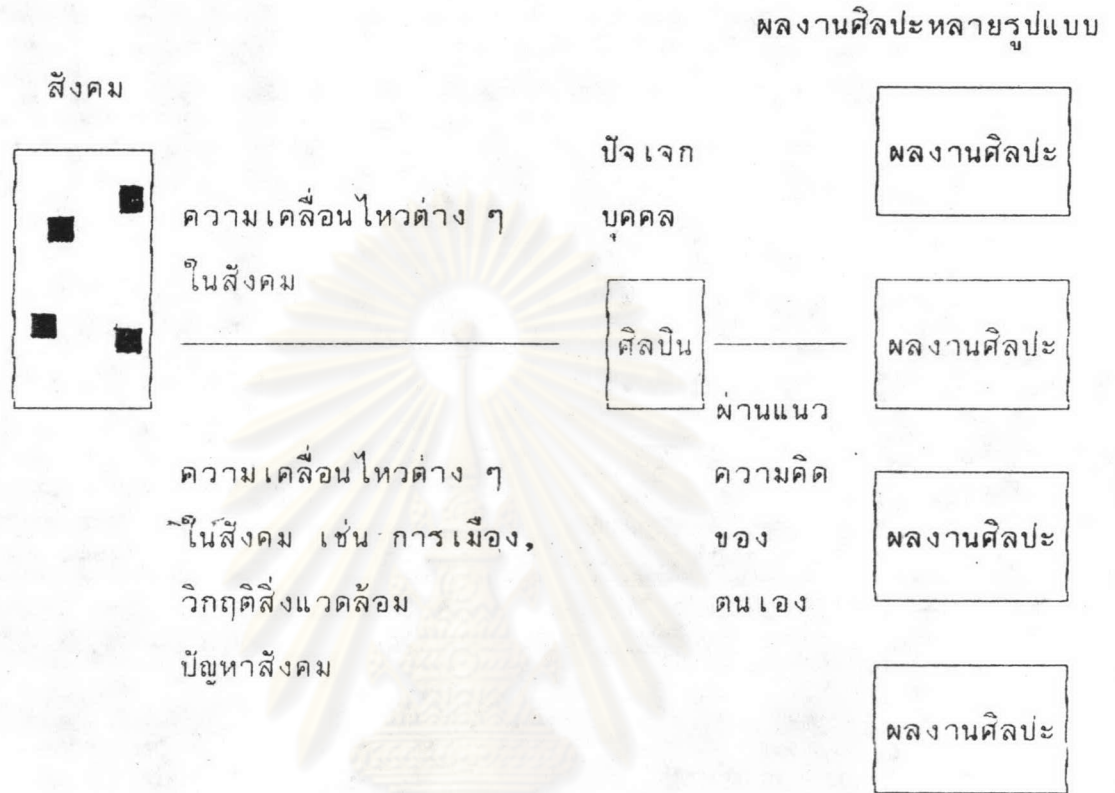
ในเมื่อสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมและสังคมแห่งความเชื่อ เรื่องประเพณีพิธีกรรม ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ทัศนคติที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ที่รับมาจากตะวันตกแตกต่างกันไปในแต่ละเรื่อง ในเรื่องของเทคโนโลยีที่สังคมไทยรับมานั้น ในแง่หนึ่งเทคโนโลยีให้ความสะดวกสบายและสนองความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์ได้ แต่ในอีกแง่หนึ่งนั้น ผู้คนมองว่าเทคโนโลยีเป็นภัยต่อมนุษย์และต่อธรรมชาติ แต่ก็ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีในขณะเดียวกัน ในกรณีของงานวิดีโอ อาร์ต นั้น จะเห็นได้ว่า ทัศนคติที่ศิลปินมีต่อวิดีโอในแง่ลบนั้นสามารถแสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลมาจาก

ลักษณะเด่นของสังคมไทยได้อย่างชัดเจน คือ ศิลปินค่อนข้างที่จะปฏิเสธการใช้เทคโนโลยีและไม่มีความสนใจหรือชื่นชอบเทคโนโลยีเท่าใดนัก อย่างเช่น คุณวสันต์ก็ได้กล่าวว่า เทคโนโลยีจะทำให้มนุษย์ขาดความเป็นมนุษย์ หรือศิลปินอื่น ๆ ก็กล่าวว่า เทคโนโลยีดูซับซ้อนวุ่นวาย ไม่เข้ากับความเป็นธรรมชาติ เนื่องจากว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เป็นลักษณะของสังคมที่มีพื้นฐานจากการเกษตรมาตั้งแต่เริ่มแรกไม่ได้ผ่านกระบวนการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม (Scientific & Industrial Revolution) การเตรียมพร้อมทางความคิดของผู้คนและการสร้างการยอมรับนวัตกรรมจึงยังไม่ได้รับการพัฒนาให้ควบคู่ไปกับการสร้างสรรค์เทคโนโลยี ลักษณะการต่อต้านเทคโนโลยีทางทัศนคติของศิลปินนั้นจึงมีผลมาจากลักษณะของสังคมดังกล่าว

3. การวิเคราะห์ปัจจัยระดับมหภาค/สังคมในด้านความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยของสังคม : ศิลปะและการสื่อสารมวลชน

ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 : แนวคิดและทฤษฎีในแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะและการสื่อสารมวลชน (The interrelateness between art and mass media) ว่าศิลปะมีความสัมพันธ์ในเชิงพลวัตกับสังคม ตลอดเวลาและศิลปะเป็นดัชนีหนึ่งที่บ่งบอกลักษณะของสังคมและการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวในสังคม การวิเคราะห์ในส่วนนี้จึงเป็นการมองโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศิลปิน (ปัจเจกบุคคล) -สังคม-และผลงานศิลปะ โดยมองว่าสังคมส่งอิทธิพลให้กับศิลปินในฐานะปัจเจกบุคคล ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในสังคม (movements) มีอิทธิพลกับศิลปิน ซึ่งจะส่งผลสะท้อนออกมาในงานศิลปะ กรอบโครงสร้างการวิเคราะห์ดังกล่าวสามารถแสดงได้ด้วยแบบจำลอง ดังต่อไปนี้

แบบจำลองที่ 2 : แบบจำลองแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสังคม-ศิลปิน-ศิลปะ

สมมุติฐานขั้นต้น เป็นแนวทางในการพิจารณาแบบจำลองและประเด็นการวิเคราะห์ในส่วนนี้คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับตัวสื่อในระบบการสื่อสารทางสังคม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางศิลปะ ซึ่งศิลปะและการสื่อสารมีความสัมพันธ์กันโดยตรงและมีความเหมือนกันในทางโครงสร้าง โดยสามารถเปรียบเทียบแบบจำลองโครงสร้างและกระบวนการทางการสื่อสารกับทางศิลปะ ได้ดังนี้

ในการทำงานศิลปะในระดับปัจเจกบุคคล ศิลปินก็กระทำการสื่อสารตลอดเวลา ศิลปินจะมีความรู้สึกหรือถูกสะกิดให้คิดจากความเป็นไปในสังคม หรือศิลปินได้ประสบพบเห็นสิ่งต่าง ๆ ในสังคมในสิ่งแวดล้อมของตนเอง แล้วเก็บมาคิด มาให้ความหมาย มาสร้างเป็นแนวความคิดในทางศิลปะ (concept) ช่วงแรกนี้จึงเป็นการสื่อสารในตัวศิลปินเอง ต่อมาจึงมีการสื่อสารกับภายนอกเมื่อศิลปินนำแนวความคิด

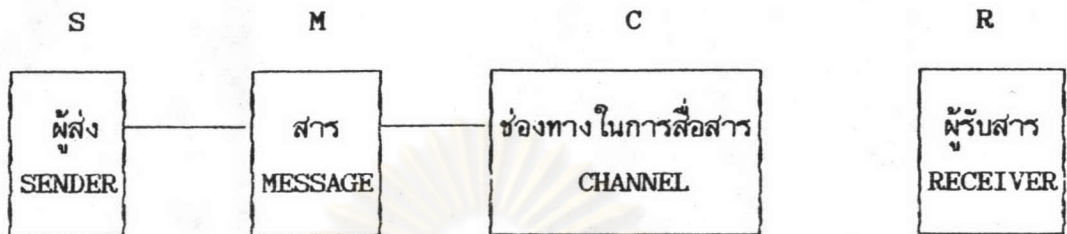
ไปผ่านสื่อ ผ่านกระบวนการทางศิลปะออกมาเป็นผลงาน กระบวนการสื่อสารของ
ศิลปินดังกล่าวสามารถแสดงได้ด้วยแบบจำลองต่อไปนี้

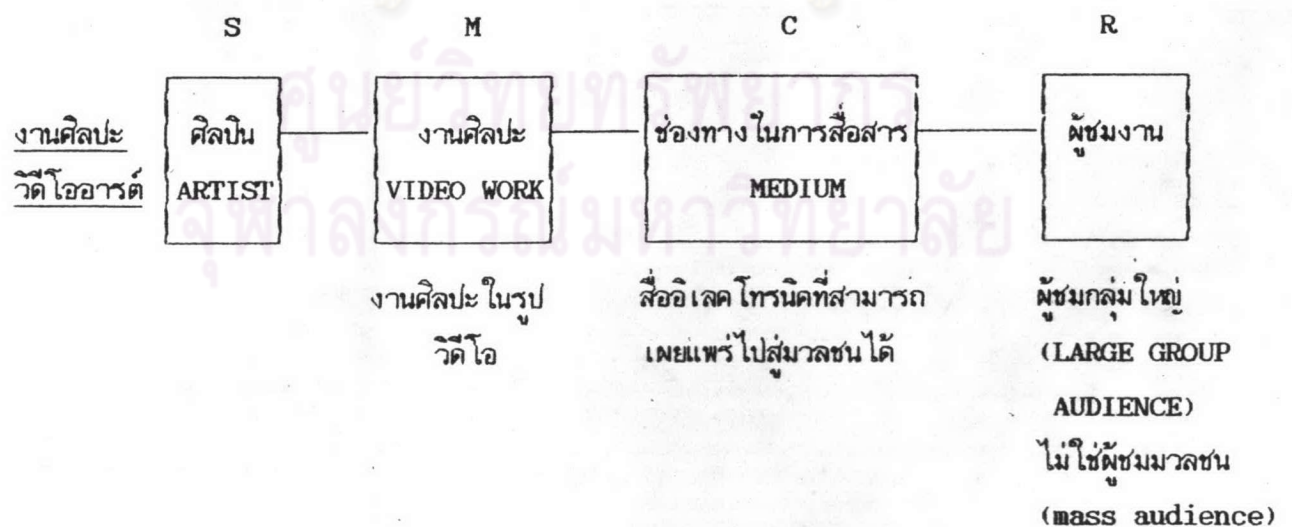
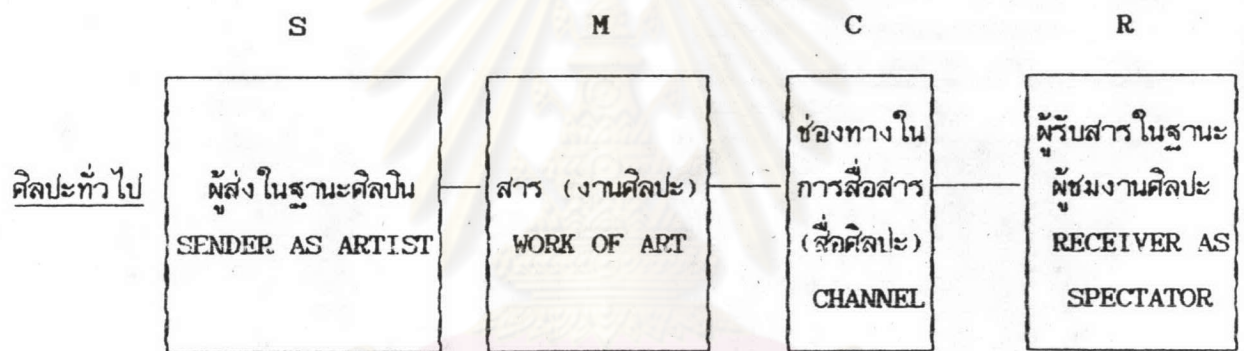
ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(Communication Process in art and Mass Media)

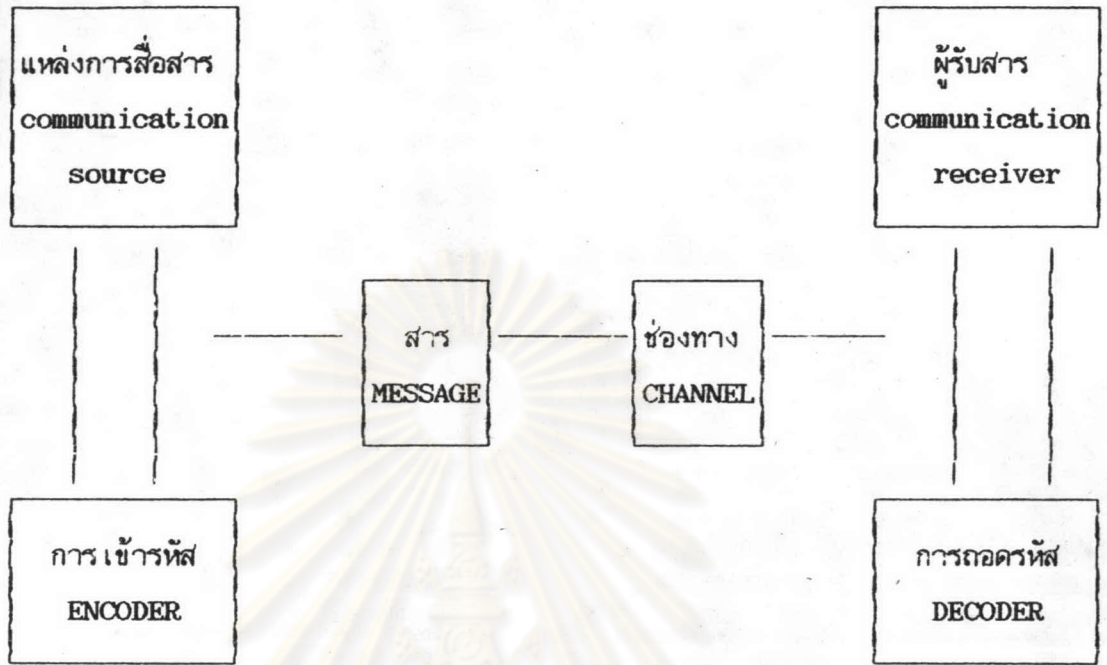
แบบจำลองของเบอร์โล (Burlo's Model)

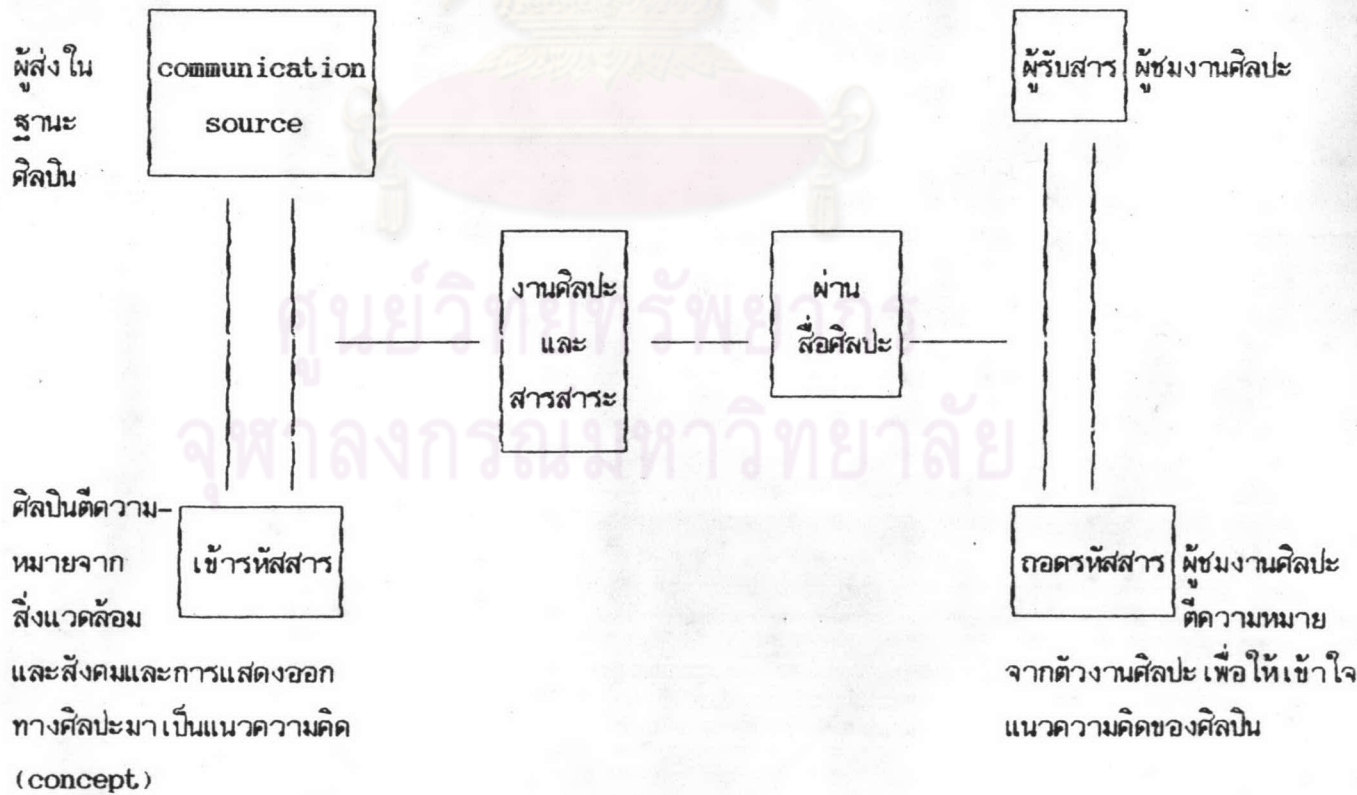
เปรียบเทียบกับกระบวนการสื่อสารทางศิลปะ

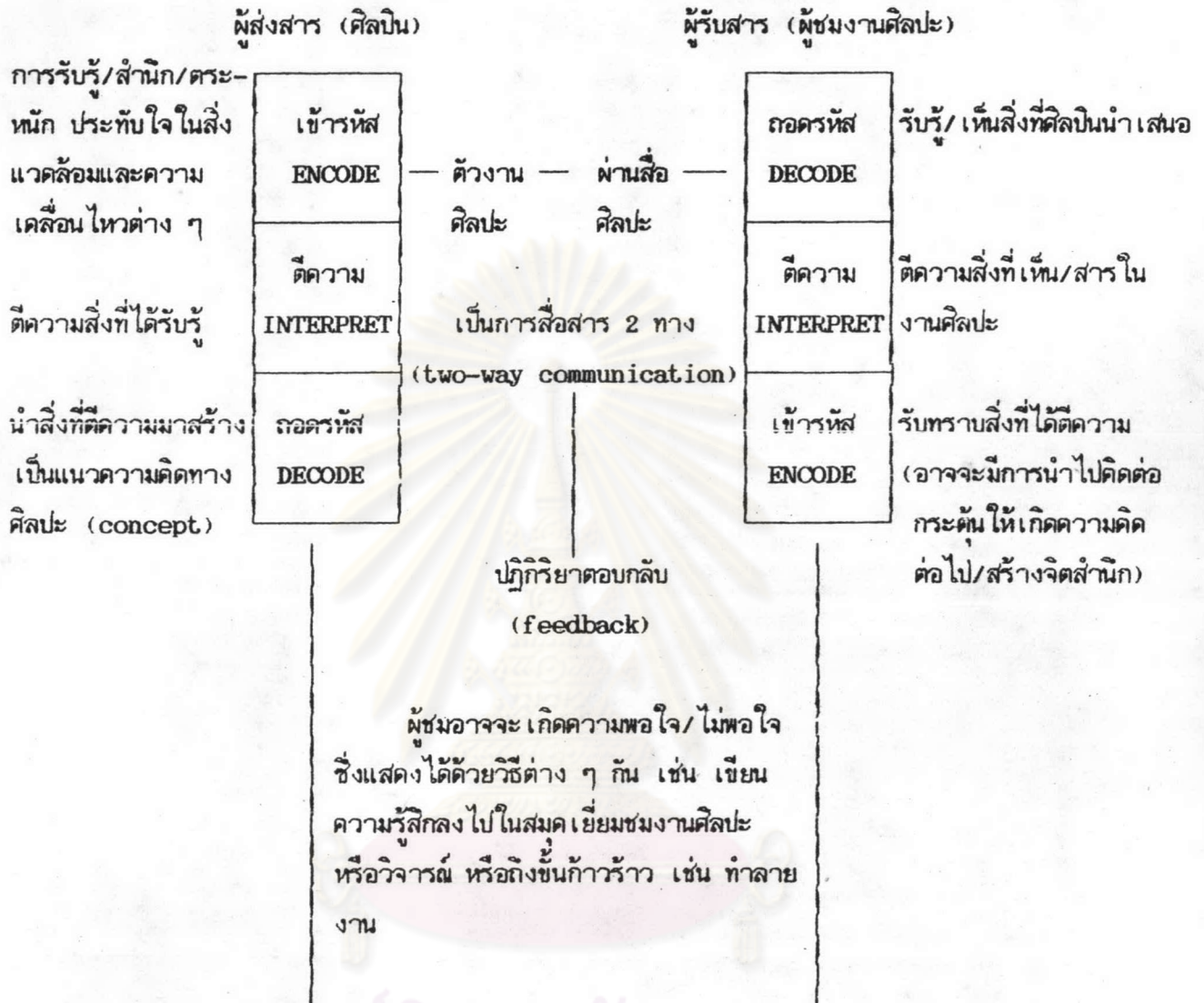
แบบจำลองของเบอร์โอสถสามารถแยกได้เป็น 6 ประการ

เปรียบเทียบกับทางศิลปะ

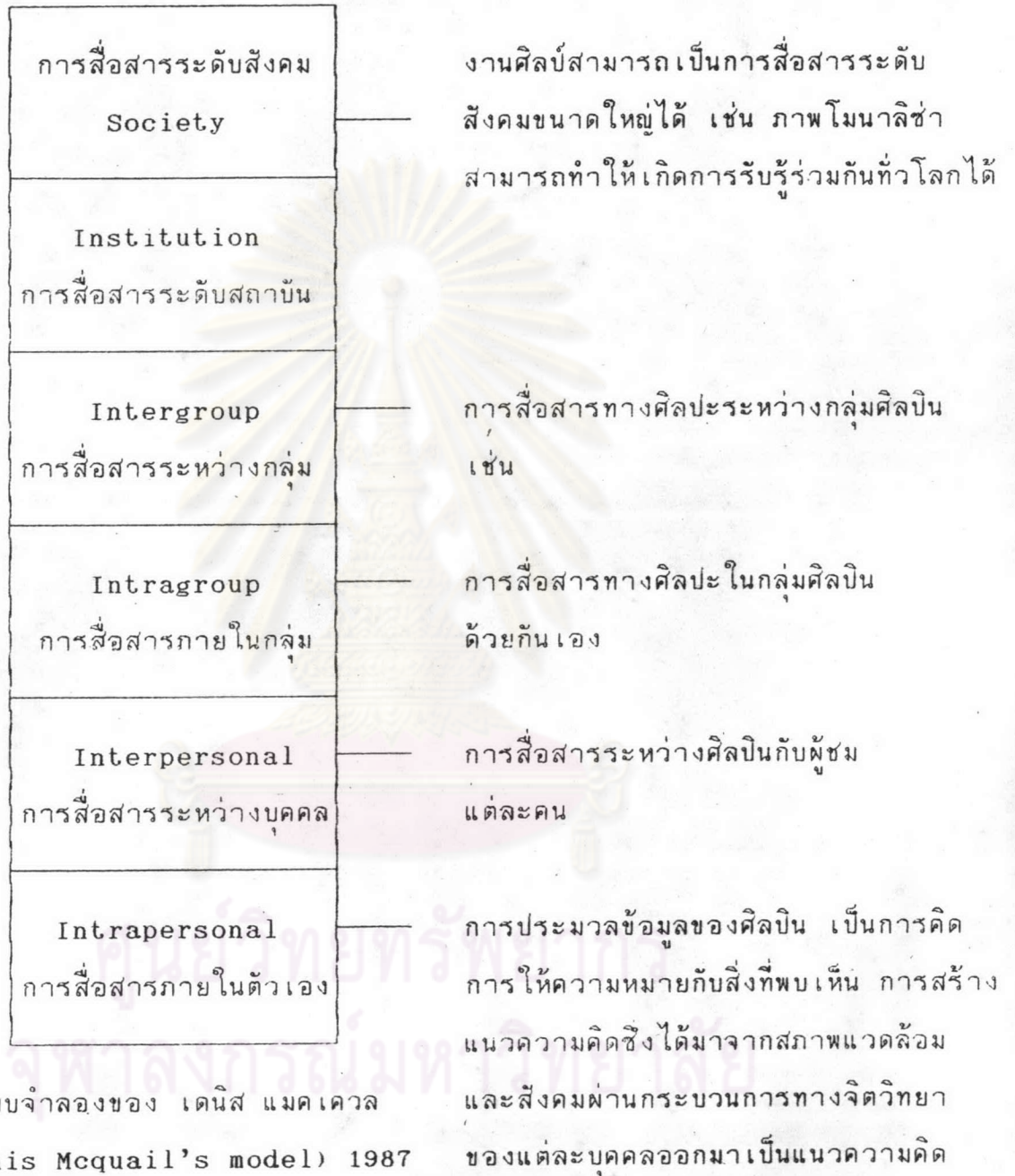
แบบจำลองสามารถแยกย่อยออกได้อีก ดังนี้

<p>ผู้ส่งสาร (ศิลปิน) มี ประสบการณ์รับรู้ร่วมกัน *(อยู่ในสังคม/วัฒนธรรม ด้วยกัน)</p>	<p>งานศิลปะ</p>	<p>ผู้รับสาร มี ประสบการณ์รับรู้ร่วมกัน (อยู่ในสังคม/วัฒนธรรม เดียวกัน)</p>
--	-----------------	---

* ในที่นี้หมายถึงวัฒนธรรม โลกที่สื่อสารทั่วถึงและ เข้าใจกัน ได้ทั่วโลก เช่นกระแสโลกาภิวัตน์

แบบจำลองที่ 4 : กระบวนการสื่อสารของศิลปิน (Communication Process)

ศิลปะโดยตัวเองแล้วเป็นการสื่อสารทางสังคม (social communication) ในบางกรณี ศิลปินอาจจะกล่าวว่าสร้างงานเพื่อความพึงพอใจส่วนตัว แต่กระบวนการสร้างสรรค์ดังกล่าวก็มีลักษณะของการแสดงออก จึงสามารถเรียกได้ว่าเป็นการสื่อสาร แม้จะยังไม่สมบูรณ์ก็ตาม แต่โดยปกติแล้ว ศิลปินก็ย่อมที่จะคำนึงถึงการเผยแพร่งานต่อมหาชนอยู่แล้ว เพื่อให้งาน "พูดแทน" ตนเองและเข้าไปมีส่วนร่วมในประสบการณ์ร่วมกัน ผู้ชมงานศิลปะก็จะมีปฏิกิริยาตอบโต้กับศิลปินอยู่เสมอซึ่ง ในกรณีนี้ก็จะกลายเป็นการสื่อสารสองทางไป ศิลปินเองก็ต้องการความคาดหวังและการสื่อสารจากผู้ชม จะเห็นได้ว่า ในการเปิดงานศิลปะทั่ว ๆ ไป ศิลปินมักจะนำสมุดมาวางไว้ที่ประตูทางเข้า เพื่อให้ผู้ชมงานได้เขียนแสดงความคิดเห็นและความรู้สึก ซึ่งผู้ชมก็จะมีความคิดเห็นต่าง ๆ กันไป และความคิดเห็นของผู้ชมก็มีส่วนสำคัญต่อศิลปินอยู่บ้าง ในกรณีที่ผู้ชมไม่เห็นด้วยหรือแสดงทัศนคติในทางต่อต้านงาน ศิลปินก็อาจจะเปลี่ยนแนวทางการทำงานใหม่ไปโดยปริยาย การสื่อสารระหว่างศิลปินกับผู้ชมงานจะเป็นไปไม่ได้เลยถ้าขาดช่องทางการสื่อสาร ถึงแม้จะมีสารสารอยู่แล้วก็ตาม ศิลปินต้องมีสื่อ (medium) ที่จะมารองรับสารของตนเองและนำสารนั้นไปเผยแพร่สู่มวลชน สื่อของศิลปินนั้นมีมากมายตั้งแต่ แคนวาส, บุน ไม้ ไปจนถึงร่างกายมนุษย์ ถ้าจะมองย้อนกลับมาดูสื่อวีดิโอซึ่งถูกใช้ เป็นสื่อศิลปะอย่างหนึ่งเช่นกัน สื่อวีดิโอได้สร้างความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่างศิลปินและผู้ชม ได้สร้างการสื่อสารแบบใหม่ขึ้นด้วย ตามปกติความสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับผู้ชมจะเป็นไปในลักษณะที่ไม่มีเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างเช่น การชมงานจิตรกรรม ผู้ชมสามารถใช้เวลานานเท่าใดก็ได้ในการชมงานและชมเมื่อใดก็ได้ ศิลปินก็ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเรื่องของเวลาในการฉายและชมผลงานซึ่งจะทำให้ผู้ชมมีโอกาสในการรับชมงานน้อยครั้งกว่างานจิตรกรรมในกรณีที่ศิลปินไม่ได้จัดฉายผลงานตลอดเวลา และการสื่อสารระหว่างผู้ชมกับศิลปินจะเป็นการสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์แทนสื่อธรรมดา ๆ ที่ไม่มีเสียงและการเคลื่อนไหว ในกรณีของศิลปินที่ทำวีดิโอ อาร์ต ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะและการสื่อสารไม่ได้มีผลต่อศิลปินในแง่ของการเลือกใช้สื่อวีดิโอ ซึ่งเป็นสื่อที่มีความสำคัญอยู่ในวงการสื่อสารในสังคมไทย ศิลปินไม่ได้ต้องการที่จะสื่อสารด้วยสื่อวีดิโอไปยังมหาชน หรือจะสร้างงานให้มีการผลิตซ้ำเนื่องจากสื่อวีดิโอเป็นสื่อเพื่อการผลิตซ้ำ (reproduction) โดยตัวของมันเอง การใช้สื่อวีดิโอจึงมี

ฐานเทียบเท่ากับงานศิลปะทั่ว ๆ ไป คือมีการสื่อสารกันในระดับชนกลุ่มใหญ่ (large group audience) และเป็นคนเฉพาะกลุ่ม คือ มีแต่ผู้ที่ชอบงานศิลปะที่ไปชมประจำ⁴ การใช้สื่อวิดีโอในกรณีนี้จึงเป็นการใช้เพื่อการสื่อสารในวงแคบเท่านั้น ส่วนในกรณีของศิลปินที่ไม่ได้ทำงานวิดีโอในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปิน-สังคม-ศิลปะ มีความสำคัญในแง่ของกระบวนการสื่อสาร⁵ ศิลปินมักจะสร้างแนวความคิดจากปรากฏการณ์ในสังคม ดีความและสิ่งผ่านในรูปงานศิลปะ อย่างเช่น ผลงานติดตั้งจัดวางของคุณทรงศักดิ์ ตั้ง ชุด "วัฒนธรรมทีวี" (2538) และผลงานสื่อแสดงของคุณทรงวิทย์ พิมพะภรณ์ ชุด "การรุกรานทางวัฒนธรรม" (2538) ศิลปินได้แนวคิดมาจากสภาพสังคมและสิ่งที่เคลื่อนไหวอยู่ในสังคม คุณทรงศักดิ์ ได้อธิบายว่า "ขณะนี้โทรทัศน์มีอิทธิพลกับคนมาก... ให้ข้อมูลเราตลอดเวลาและคนจะเชื่อโทรทัศน์ตอนนี้ เป็นสังคมสื่อมีอิทธิพล..." (ทรงศักดิ์ ตั้ง, สัมภาษณ์ 2 ม.ค. 38) และคุณทรงวิทย์ กล่าวว่า ได้แนวคิดมาจากการวิเคราะห์และมองสภาพสังคมเสมอ เช่น ได้นำความคิดเรื่องวัฒนธรรมเมืองรุกรานวัฒนธรรมท้องถิ่น ในรูปของสินค้าและค่านิยมมาทำงานจะเห็นได้ว่า ศิลปิน-สังคม-ศิลปะ เป็นเครือข่ายลูกโซ่ที่แยกกันไม่ออก ศิลปินในฐานะปัจเจกบุคคลก็ย่อมที่จะต้องเคลื่อนไหวและมีปฏิริยาต่อสังคม และงานศิลปะก็สามารถเป็นดัชนีบ่งบอกความเป็นไปของสังคมได้เช่นกัน

⁴ ดูในแบบจำลองที่ 3

⁵ ดูในแบบจำลองที่ 2

4. การวิเคราะห์ปัจจัยระดับมหภาค/สังคมในด้านพัฒนาการทางด้านวัฒนธรรม :
การผสมกลมกลืนทางอารยธรรมที่มีอิทธิพลต่องานศิลปะ

ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมนับว่ามีความสำคัญกับศิลปะมาก ในการวิเคราะห์ในส่วนนี้จึงเป็นการมองและสืบสาวลงไปทางด้านวัฒนธรรมไทย, ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมและความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ศิลป์อันมีความเกี่ยวพันโดยตรงกับวัฒนธรรม การวิเคราะห์วัฒนธรรมในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งประเด็นไปที่การถ่ายทอดอารยธรรมตะวันตกในรูปของอิทธิพลทางศิลปะสมัยใหม่เข้ามาเมืองไทย เนื่องจากผลงานศิลปะร่วมสมัยในปัจจุบันรวมไปถึงผลงานวิดีโอ อาร์ต นั้น เป็นการถ่ายเทรูปแบบศิลปะสมัยใหม่จากตะวันตก ดังนั้น การที่จะมองแนวโน้มของวิดีโอ อาร์ตต่อไปได้ก็จำเป็นที่จะต้องเข้าใจรากฐานของศิลปะสมัยใหม่เสียก่อน

ในที่นี้ ผู้วิจัยจะยกแนวการมองลักษณะเด่นของวัฒนธรรมไทยของพระยาอนุมานราชชนมา เป็นแนวหลักในการวิเคราะห์ ซึ่งพระยาอนุมานราชชนท่านได้วิเคราะห์ออกมาดังนี้

ลักษณะเด่นของสังคมและวัฒนธรรมไทย

1. สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการสังสรรค์ทางวัฒนธรรม (Cultural Acculturation) หมายถึง สังคมไทยประกอบไปด้วยวัฒนธรรมจากหลายเชื้อชาติปนกัน เช่น อินเดีย เขมร จีน ประเทศตะวันตก
2. ผลของการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมนี้จะทำให้เกิดการแทรกซึมทางวัฒนธรรม (Cultural diffusion) หมายถึง แต่ละวัฒนธรรมที่มาปนกันนั้นจะถ่ายทอดลักษณะวัฒนธรรมให้กันและกัน
3. เมื่อเกิดการแทรกซึมแล้วก็จะเกิดการกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม (Cultural Assimilation) หมายถึง วัฒนธรรมต่างชาติจะมาผสมผสานกับวัฒนธรรมหลักโดยวัฒนธรรมหลักยังคงเป็นแกนและเป็นตัวปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมที่มา

จากภายนอกให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมหลัก

การกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมเรียกได้ว่าเป็นลักษณะเด่นของสังคมไทยมาจนปัจจุบัน ซึ่งในทางศิลปะก็เห็นได้ชัดเช่นกัน ผู้วิจัยจะขอล่าวถึงแนวคิดของศิลปะตะวันตกเสียก่อนเพื่อเป็นตัวเปรียบเทียบกับลักษณะของศิลปะไทย อันจะนำไปสู่การกลืนกันทางวัฒนธรรมและผลของการผสมกลมกลืนดังกล่าวที่ปรากฏในศิลปะสมัยใหม่ (Modern Art) เป็น "สินค้านำเข้า" อย่างหนึ่ง เป็นอารยธรรมอย่างหนึ่งที่สังคมไทยรับมาจากตะวันตกโดยผ่านกระบวนการผสมผสานดังกล่าวเช่นกัน ซึ่งส่งผลไปถึงรูปแบบและวิธีการใช้ศิลปะในภายหลังต่อมา การวิเคราะห์ศิลปะสมัยใหม่ในสังคมไทยจึงจำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์จากมโนทัศน์และกระแสดำความคิดของสังคมไทยด้วย ในขณะที่แนวความคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์ของศิลปะสมัยใหม่ในโลกตะวันตกนั้นมีแนวที่แปลกแยกออกไปจากแนวคิดตะวันออกอย่างเห็นได้ชัด มอร์ริส เจ. นักคิดผู้หนึ่งได้เสนอความคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์ของศิลปะสมัยใหม่ไว้ 3 ประการ คือ (1968)

1. มโนทัศน์เกี่ยวกับสสาร ความรู้ทางฟิสิกส์ในศตวรรษที่ 19 เปิดเผยเผยว่าสิ่งที่เล็กที่สุด คือ อะตอม แต่ฟิสิกส์สมัยหลังไอแซค นิวตัน เปลี่ยนความคิดจากเดิมโดยเชื่อว่า อิเลคตรอนและอนุภาคเมื่อยิ่งผ่านอากาศจะเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นพลังงาน การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานใหม่โนทัศน์เช่นนี้ส่งผลไปสู่ศิลปะสมัยใหม่ด้วย ซึ่งเราอาจจะจินตนาการถึงอนุภาคที่หมุนวนบนพื้นภาพของ แจ็คสัน พอลลอค ศิลปินอาจจะมิได้เจตนาเขียนภาพในเชิงฟิสิกส์โดยตรง แต่ศิลปินก็มีเสรีภาพกับโลกของวัตถุซึ่งก่อนหน้านั้นหาเป็นเช่นนั้นไม่
2. มโนทัศน์เกี่ยวกับอิทธิพลในเรื่องจิตและการค้นคว้าเกี่ยวกับจิตใต้สำนึก อันมีรากฐานมาจากการค้นพบทฤษฎีว่าด้วยจิตของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ ซึ่งเปิดเผยว่า ภายใต้อำนาจสำนึกปกติของมนุษย์ มีแรงเร้าที่เป็นตัวสั่งการความประพฤติและสะท้อนมาสู่บุคลิกภาพ อันมีผล

สำคัญยิ่งต่อสังคมมนุษย์ ศิลปินเป็นผู้ที่มีประสาทฉับไว ซึ่งแสดงออก
ในศิลปะลัทธิเหนือจริง (Surrealism) ศิลปะที่ความฝันและจิตใต้
สำนึกถูกสะท้อนออกมาเป็นภาพ อธิธิพลในเรื่องจิตใต้สำนึกครอบงำ
ศิลปะอย่างกว้างขวาง รวมทั้งศิลปะมากมายในปัจจุบันที่แสดงออก
โดยสติปัญญาเป็นตัวควบคุมญาณอันฉับพลัน

3. มโนทัศน์อันเกิดจากการสื่อสาร จากการศึกษาอันกว้างขวาง
รวดเร็ว ก่อให้เกิดประสบการณ์ศิลปะอันหลากหลาย และ
ประสบการณ์เหล่านั้นมีผลโดยตรงต่อศิลปินศตวรรษที่ 15 ศิลปิน
อาจจะออกนอกเมืองไปหาประสบการณ์จากความรุ่งโรจน์ของ
ศิลปะ ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการในนครฟลอเรนซ์ ซึ่งศิลปิน
ปัจจุบันมีการสื่อสารกันทั่วโลก ทั้งปัจจุบันและอดีต ภาพพิมพ์
ญี่ปุ่นส่งอิทธิพลไปสู่ศิลปะอิมเพรสชันนิสม์และวินเซนต์ แวนโก๊ะ
ประติมากรรมแอฟริกันส่งอิทธิพลไปสู่ศิลปะคิวบิสม์ ศิลปะสมัยก่อน
โคลัมเบียส่งอิทธิพลไปสู่งานของ เฮนรี มัวร์ เป็นต้น

ลักษณะดังกล่าวข้างต้นไม่อาจจะใช้แนวคิดของสังคมไทยไปได้ ในเมื่อ
บริบท, เงื่อนไขและความเป็นมาของสังคมนั้นแตกต่างจากโลกตะวันตกเป็นอย่างมาก

การถ่ายเทอารยธรรมจากแหล่งหนึ่ง ไปสู่อีกแหล่งหนึ่งนั้นต้องผ่าน
กระบวนการขัดเกลาตกแต่ง เปลี่ยนแปลง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานหลักของแหล่งนั้น ๆ
และสิ่งที่ปรากฏเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคมไทยนั้นก็ย่อมที่จะมีอิทธิพลในการคัด
แปลงการรับอารยธรรมใหม่ซึ่งก็หมายรวมศิลปะด้วย สิ่งที่เป็นแกนหลักของสังคมไทย
ในอดีตคือ "วัดและวัง" - พุทธศาสนาและระบบสัมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยกษัตริย์เป็น
สมมุติเทพ - ระบบศักดินา และระบบเจ้าขุนมูลนาย ความเป็นสังคมเกษตรกรรม -
วัฒนธรรมน้ำ และไสยศาสตร์ อาจจะกล่าวได้ว่า "วัดและวัง" มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต

ของผู้คนและรูปแบบของสังคมมาช้านาน รวมทั้งเป็นศูนย์กลางในการวางรากฐาน
 ความคิดความเชื่อแบบไทย การยึดมั่นในขนบธรรมเนียมและประเพณี ความเชื่อใน
 ทางศาสนา อุดมการณ์ของรัฐ (Ideology) และจารีต ไม่ว่าจะ เป็นความเชื่อใน
 เรื่องกรรม, การเวียนว่ายตายเกิด, การประกอบพิธีกรรม ความศักดิ์สิทธิ์ของ
 ศาสนา, มายาคติอย่างสมมุติเทพ และการเป็นสังคมประเพณี (Traditional
 Society) นอกจากนี้ลักษณะของสังคมไทยยังเป็นสังคมที่เปิดกว้างต่อสิ่งที่มาจาก
 นอกประเทศ และเป็นจุดเด่นของอารยธรรมไทยอีกประการหนึ่ง ที่ไทยสามารถ
 "กลืน" ไปกับวัฒนธรรมอื่นได้โดยอาศัยกระบวนการผสมผสานทางอารยธรรม ซึ่งจะ
 เห็นได้ว่ามีหลากหลายชาติพันธุ์และศาสนาที่ปนเปกันอยู่ในสังคมไทยมาแต่ครั้งอดีต
 โดยไม่มีความขัดแย้งและการแบ่งแยกเหยียดผิว ไม่ว่าจะ เป็น ฮินดู มุสลิม มอญ
 และจีน โดยสังคมไทยเองก็มีการผสมรวมวัฒนธรรมของชนชาติเหล่านี้อยู่ด้วยอย่าง
 เช่น ศาสนาที่เป็นพุทธเถรวาท แต่มีพิธีกรรมแบบพราหมณ์ฮินดู มีวันตรุษแบบจีน เป็นที่
 ยอมรับกันทั่วไป ลักษณะดังที่ว่านี้เกือบจะกลายเป็นลักษณะประจำชาติไปซึ่งมีอิทธิพลต่อ
 หลาย ๆ สิ่งที่ไทยรับมาจากต่างประเทศ บ่อเกิดของอารยธรรมไทยประการสำคัญ
 ก็คือวัด-วัง วัดเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมไทยมาตลอด ทุกสิ่งทุกอย่างจะรวมอยู่ที่
 วัด เท่าที่พลังในทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนจะพึงมีให้ได้ ศิลปะหรืออย่างที่ชาว
 ไทยเคยเรียกขานกันในอดีตว่า "งานช่าง" นั้นก็ถือกำเนิดขึ้นในวัด สกulpture ของไทย
 จึงมิใช่สิ่งทีใคร ๆ สามารถเป็นกันได้อย่างง่าย ๆ ศิลปะของไทยแท้จึงขึ้นอยู่กับ
 พุทธศาสนาอย่างเต็มตัว ซึ่งทำให้มีกรอบประเพณีและขนบมาเป็นตัวกำหนดรูปแบบและ
 เนื้อหาของศิลปะ จากการศึกษาที่เป็นศิลปะแบบประเพณี รวมไปถึงการที่สังคมไทยมีชนบ
 ในเรื่องของครู - การน้อมรับวิชาจากครูโดยไม่ "ล้างครู" และลักษณะของสังคม
 ประเพณีที่ยึดถือในความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งต่าง ๆ ทำให้รากฐานของศิลปะไทยมีเส้นทาง
 เดิน ที่อยู่ในกรอบอันถูกวางเอาไว้มาแต่เดิม การสอนและการเรียนรู้ศิลปะ จึงเป็น
 การเน้นการฝึกหัดภาคปฏิบัติและการดำเนินรอยตามขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นการ
 สอนและเรียนจากครูอย่างตามรอยเท้า อย่างสร้างให้เหมือนครู มิใช่สร้างให้ผิดแผก
 ออกไป ในทางทฤษฎี ก็คือ การผลิตซ้ำจากงานชิ้นเอก ซึ่งการผลิตซ้ำนั้นถือเป็นความคิด
 หลักของศิลปะแบบประเพณีเช่นนี้ แต่ผู้สร้างก็สามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเองได้

จากลักษณะบางประการในงาน เช่น รูปทรงและรายละเอียดอื่น ๆ อย่างเช่น พระพุทธรูปซึ่งถือเป็นงานศิลป์ประติมากรรมมาอย่างหนึ่ง พระพุทธรูปสมัยทวารวดีก็จะแตกต่างจากพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยในด้านเค้าโครงและรายละเอียดในพระพักตร์, ท่าทาง ถึงแม้ว่าจะเป็นงานศิลป์ประเพณีมีเนื้อหาอย่างเดียวกัน ตัวงานเหมือนกันก็ตาม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าลักษณะเด่นของสังคมไทยคือการกลมกลืนทางวัฒนธรรมจากภายนอก และท้องถิ่นของตนเอง ลักษณะดังนี้ย่อมมีอิทธิพลต่อศิลปะด้วย จนมาถึงปัจจุบันศิลปะสมัยใหม่ของไทยก็ถือกำเนิดมาจากศิลปะตะวันตกที่ผ่านการผสมผสานทางอารยธรรมมาแล้ว ซึ่งมีผลต่อรูปแบบและบริบทของศิลปะ เพื่อที่จะตอบคำถามที่ว่าเพราะเหตุใดผลงานวิจิตรอาร์ตในเมืองไทยจึงแตกต่างจากผลงานในประเทศต้นกำเนิดอย่างมากนั้น ลักษณะของสังคมไทย, ความคิดความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี, วิถีชีวิต, เงื่อนไขของสังคม, สภาพสังคมและพื้นฐานของสังคม ต่างก็มีผลอย่างมากในการหล่อหลอมศิลปะอันเป็นหน่วยย่อยของสังคมให้มีรูปลักษณ์เฉพาะตัวตามสภาพของสังคม มีเงื่อนไขของตนเอง และมีสภาพของตนเองที่ทำให้แตกต่างจากต้นตอของมันในประเทศต้นกำเนิด ผู้วิจัยได้กล่าวถึงลักษณะของสังคมไทยไปแล้ว ต่อไปก็จะขอกล่าวถึงผลพวงที่ลักษณะดังกล่าวนี้มีต่อศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะการผสมผสานทางอารยธรรมที่ปรากฏในงานศิลปะ

รูปแบบของศิลปกรรมไทยนั้นเป็นส่วนผสมจากอิทธิพลอินเดีย เขมร และอิทธิพลจีน ในระยะเวลาต่อมา ซึ่งมีการอพยพย้ายถิ่นของชาวจีนเป็นจำนวนมากเข้ามาในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2367-2394 ศิลปกรรมไทยในช่วงนั้นจึงมีการผสมผสานลักษณะแบบจีนเข้ามาด้วย เช่น การลงมุก และรูปสัตว์ตามตำนานของจีน เช่น มังกร, สิงห์ ก็มีปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมและประติมากรรมไทย ตามลักษณะการกลืนกันทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ วัดและวัง อันเป็นศูนย์กลางของสังคมก็มีอิทธิพลต่อศิลปกรรมในช่วงนี้เช่นเคย โดยในรัชสมัยของพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงอุปถัมภ์และว่าจ้างช่างให้สร้างงานจิตรกรรมฝาผนังแบบจีนขึ้นในวัดอาจจะกล่าวได้ว่า วัดและวัง ที่มีความสำคัญยิ่งในสังคมไทย ส่งอิทธิพล

และวางรากฐานให้กับทุก ๆ หน่วยย่อยของสังคมนั้น มีอิทธิพลที่ฝังรากลึกต่อศิลปะของไทยมาตลอด จากการที่ศิลปะถือกำเนิดในวัด ดังนั้น ศิลปะไทยจึงมีมายาคติแห่งความศักดิ์สิทธิ์ลบลูมิได้ สร้างให้ออกลุ่มนอกทางมิได้ แบบแผน, รูปแบบและเนื้อหาจึงคงตัว ซึ่งลักษณะเด่นของจิตรกรรมไทยก็คือ การสร้างภาพที่มีลักษณะแบนเรียบเป็นระนาบเดียว ผลักระยะด้วยการเขียนทับซ้อนกันโดยไม่มีการลดหลั่นขนาด, ไม่มีการไล่หน้าหนักของสี, มี 2 มิติ, เป็นการวาดภาพแบบอุดมคตินิยม เช่น ภาพคนที่ดูอ่อนแอ แข็งอ่อน คิ้วโค้ง อันเป็นลักษณะทางอุดมคติในเรื่องของบุคลิกรูปร่าง, นิยมใช้มุมมองจากที่สูง เพื่อประโยชน์ในการเล่าเรื่อง และการใช้สีเบญจรงค์ โดยมีคติของสีที่ใช้ต่างกันไป นอกจากนี้ ศิลปะไทยอยู่ในระบบอุปถัมภ์ (Patronage) มาตลอดช่างหรือศิลปินไม่ได้ทำงานอย่างโดดเดี่ยวไร้การสนับสนุนอย่างศิลปินในโลกตะวันตกบางกลุ่ม ศิลปกรรมไทยจึงถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นพุทธบูชารับใช้พระศาสนา และตามคำสั่งจ้างจากในรั้วในวัง เสียมากกว่าที่จะเป็นการสร้างงานศิลป์ เพื่อแสดงความรู้สึกส่วนตัวของศิลปิน การกลืนกันทางวัฒนธรรมอันส่งผลในศิลปะนั้น แสดงออกอย่างชัดเจนเมื่ออารยธรรมตะวันตกและการรุกรานดินแดนในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มคืบคลานเข้ามา รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394-2411) มีการติดต่อกับประเทศตะวันตกอย่างกว้างขวาง บ้านเมืองค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมแบบเลี้ยงตัวเองมาสู่สังคมการค้าและธุรกิจกับต่างประเทศ ชาวต่างประเทศเข้ามา มาก ไม่ว่าจะเป็นในรูปของมิชชันนารี, พ่อค้าวาณิช และทูตทางการค้า ซึ่งนำอารยธรรมและวิทยาการจากโลกตะวันตกมาด้วย เช่น การแพทย์แผนใหม่ การพิมพ์หนังสือ, ซินค้า, ภาษาและศิลปะ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทางทำสัญญาทางพระราชไมตรีและสัญญาทางการค้ากับต่างประเทศ เช่น อังกฤษ, ฝรั่งเศส เริ่มทดลองกิจการทางทหารแบบยุโรป แก้วไขพระราชกำหนดกฎหมายที่ล้ำหลัง และเกิดโครงการพัฒนาบ้านเมืองให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ ซึ่งเกิดจากความสนพระราชหฤทัยในวิทยาการสมัยใหม่จากตะวันตกและความจำเป็นทางการบริหารรัฐที่จะต้องดำเนินการปรับปรุงประเทศ และก็ได้รับเอาอิทธิพลของศิลปะตะวันตกสมัยใหม่เข้ามาด้วย ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากต่อ

การพัฒนาของศิลปะในเมืองไทย โดยผ่านกระบวนการผสมกลมกลืนกันทาง
อารยธรรม ศิลปกรรมในยุคนี้แสดงถึงการรับอิทธิพลศิลปะตะวันตกหลากหลาย
สกุล เข้ามาผสมกับรูปแบบและเนื้อหาของศิลปกรรมไทย ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบ
ของจิตรกรรมไทยในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ เช่น งานศิลปะแบบของขรัวอินโข่งซึ่ง
เป็นการประสานจิตรกรรมไทยประเพณีนิยมแบบอดีต, ศิลปะอิมเพรสชันนิสม์, ศิลปะ
แบบโรแมนติค, ศิลปะธรรมชาตินิยม (Naturalism) และศิลปะสัญลักษณ์นิยม
(Symbolism) เข้าไว้ด้วยกัน

ลักษณะการผสมผสานสิ่งที่เป็นไทยในรูปแบบตะวันตกโดยรวม มีดังนี้

1. งานจิตรกรรมประเพณีนิยมแบบไทย แต่ใช้เทคนิคการเขียนแบบ
ตะวันตก โดยเนื้อหาของงานยังเป็นเรื่องแบบไทย ๆ คือ เรื่องของพระพุทธศาสนา
อย่างเช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร เนื้อหาเป็นการ
กล่าวถึงปริศนาธรรมเนื่องด้วยคุณของพระรัตนตรัย 3 ประการ
2. รูปบุคคลและสัตว์ยังเขียนตามแบบเดิมของจิตรกรรมประเพณีแบบ
ไทย เป็นลักษณะผสมระหว่างอุดมคติแบบไทยและการวาดแบบเหมือนจริง
(Realistic) เช่น งานจิตรกรรมฝาผนังมณฑปวัดพระงาม จังหวัดพระนคร-
ศรีอยุธยา
3. ด้านความคิดยังคงเป็นแบบไทย คือ นำเทคนิค, รูปแบบและ
วิธีการ, การตกแต่งภาพอย่างฝรั่งมาใช้การบอกกล่าวเนื้อหาอย่างไทยคือ
ยังคงเป็นการเล่าถึงพุทธศาสนา, ชรามะ และกิจกรรมในเทศกาลงานบุญของ
ไทย ซึ่งลักษณะนี้ต่อมาได้กลายเป็นลักษณะประจำชาติในการรับศิลปะตะวันตก
เข้ามาใช้กับศิลปะไทยอันจะก่อให้เกิดศิลปะสมัยใหม่ของไทยในเวลาต่อมา

การเปรียบเทียบลักษณะผสมผสานทางอารยธรรมที่ปรากฏในงานศิลปะ

ภาพที่ 13 : จิตรกรรมฝาผนังวัดโปรดเกศเชษฐาราม

จ.สมุทรปราการ สกลช่างขรัวอินโข่ง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

GUSTAVE CAILLEBOTTE (1874-1894).
Paris, A Rainy Day (Intersection of the Rue de Turin and
Rue de Moscow), 1877. Oil on canvas, 81" x 108" (c.
212.1 x 276.2 cm). The Art Institute of Chicago.

ภาพที่ 14 : Paris, A Rainy Day (Intersection
of the Rue de Turin and Rue de
Moscow) 1877 โดย Gustave Caillebotte.

จะสังเกตได้ว่า ลักษณะงานจิตรกรรมไทยสมัยขรัวอินโข่งในรัชสมัยของ
รัชกาลที่ 4 แตกต่างไปจากภาพจิตรกรรมไทยแบบเดิมเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องของ
การจัดองค์ประกอบและที่สำคัญคือ มีการใช้ทัศนียวิสัยในการผลักระยะให้ไกล โดย
ใช้เส้นเอียงทำให้ดูสอปลง (ภาพ 1) การแต่งกายของผู้นคนในภาพที่ 1, ลักษณะ
อาคารบ้านเรือนและถนนหนทางก็เป็นอย่างฝรั่ง คือมีความคล้ายกับภาพที่ 2 ซึ่ง
เขียนโดยจิตรกรชาวฝรั่งเศส

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5
(พ.ศ. 2411-2453) นับเป็นการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงอารยธรรมไทยครั้งยิ่งใหญ่และ
สำคัญซึ่งย่อมที่จะส่งผลไปถึงรูปแบบศิลปะสมัยใหม่และความนิยมในศิลปะตะวันตกที่มี
เพิ่มมากขึ้นด้วย การปฏิรูปซึ่งถือเป็นการพัฒนาประเทศให้ศิวิไลซ์ทัดเทียมกับอารย

ประเทศนั้น มีการศึกษาวิชาการต่างประเทศกันอย่างกว้างขวาง วิทยาการความรู้ และความทันสมัยต่าง ๆ ก็หลั่งไหลเข้ามาสู่สยามประเทศอย่างนับไม่ถ้วนซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นการเปิดประเทศในทางอารยธรรมก็ว่าได้ มีการเลิกทาส, แก้กฎหมายและการบริหารประเทศ, มีกิจการรถไฟ-ไปรษณีย์-โทรเลข ปรับปรุงการศึกษา, การทหาร, การแพทย์, มีการส่งข้าราชการและเชื้อพระวงศ์ไปศึกษาหาความรู้จากต่างประเทศ ซึ่งรวมไปถึงองค์พระมหากษัตริย์เองด้วยที่ทรงเสด็จประพาสยุโรป สภาพจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 อาจกล่าวได้ว่า เป็นช่วงเวลา ที่จิตรกรรมไทยได้รับอิทธิพลจากจิตรกรรมตะวันตกอย่างชัดเจน เกิดการผสมผสาน คตินิยมทางจิตรกรรมไทยกับคตินิยมจิตรกรรมตะวันตกเข้าด้วยกัน มีการเปลี่ยนแปลง ทั้งในด้านรูปแบบและ เนื้อหาอย่างเด่นชัดซึ่งพัฒนาต่อมาจากรูปแบบในรัชสมัยของ รัชกาลที่ 4 ส่วนงานจิตรกรรมนั้นมีการพัฒนาเป็นอย่างมากในยุคสมัยนี้ งานศิลปะ คลายมายาคติในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์และการเดินตามขนบอย่างเคร่งครัดลงไป มาก ซึ่งเป็นผลให้การผสมกันระหว่างแนวคิดของศิลปะตะวันตกและ เนื้อหาแบบไทย เป็นไปได้อย่างง่ายดาย และมีอิสระมากขึ้น โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา- นริศรานุวัดติวงศ์ทรงเป็นผู้บุกเบิกงานศิลปกรรมสมัยใหม่ซึ่งใช้ความรู้สมัยใหม่ เช่น กายวิภาค, สรีรวิทยา การสร้างทัศนียภาพ และการเขียนภาพที่มีเนื้อหาสามัญมากขึ้น การเขียนภาพด้วยเทคนิคและวิธีการแบบตะวันตก เช่น การใช้สีน้ำ การใช้สี น้ำมันบนผ้าใบ จิตรกรรมสีฝุ่นบนผ้าใบ และเกิดการทำงานร่วมกันระหว่างช่างไทย และช่างฝรั่ง รูปแบบงานศิลปะ เช่นงานจิตรกรรมและประติมากรรมนั้นมีรูปแบบเป็น ตะวันตกอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่ององค์ประกอบ, ท่าทางของบุคคล และ รูปร่างหน้าตาของบุคคลซึ่งเน้นความเหมือนจริงมากกว่าลักษณะอุดมคติแบบไทย ศิลปะ ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่ความเป็นสมัยใหม่แบบฝรั่งมากขึ้น ในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สถานะและบทบาทหน้าที่ของศิลปะ เปลี่ยน ไปอย่างมาก จากแต่เดิมที่เคยรับใช้ศาสนาและพระราชวงศ์ จากศิลปะประเพณีนิยม ที่มีความขลังความศักดิ์สิทธิ์กลับกลายมาเป็นศิลปะสำหรับสามัญชนที่ผู้มีฝีมือก็สามารถจับ งานศิลปะได้ รูปแบบ, เนื้อหาและภาพลักษณ์โดยรวมของศิลปะก็เปลี่ยนไปเช่นกัน กลายเป็นอย่างฝรั่ง เนื้อหาดทอนความเคร่งครัดจากการเสนอแต่เรื่องราวใน

พุทธศาสนาเป็นเนื้อหาอิสระสามัญมากขึ้น เช่น ภาพดอกไม้ ภาพล้อเลียน และ ภาพตลก ยุคสมัยนี้เป็นการประสานอารยธรรมตะวันตกและอารยธรรมไทยได้อย่าง สมบูรณ์ลงตัว จิตรกรรมไทยประเพณีนิยมอย่างจิตรกรรมฝาผนังในวัดก็มีรูปแบบที่ ก้าวหน้า แต่ยังคงเป็นไทยได้อย่างดี เช่น จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดระฆังโฆสิตารามเขียนโดยพระวรวงศ์วาตวิจิตร แสดงประณตอสังการตามแบบ ไทยด้วยการใช้สีทองแวววาว เพิ่มความละเมียดละไมอ่อนหวานและใช้บรรยากาศ ของสีแบบตะวันตกเข้าไปในงานไทย การเข้ามาของ ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี หรือชื่อเดิม คอร์ราโด เฟโรซี (Corrado Feroci) เป็นการนำมาซึ่งศิลปะ ตะวันตกสมัยใหม่อย่างเต็มภาคภูมิ และเป็นการวางรากฐานความนิยมในศิลปะ อะคาเดมิ หรือศิลปะหลักวิชา ให้กับวงการศิลปะไทย อีกทั้งเป็นผู้วางหลักสูตรการ เรียนการสอนศิลปะและแนววิธีการปฏิบัติงาน ซึ่งมีอิทธิพลต่อวงการศิลปะไทยมาเป็น เวลาช้านาน

หลังจากการปฏิวัติเพื่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎร เมื่อ พ.ศ. 2475 ศิลปะในเมืองไทยก็ก้าวเข้าสู่ศิลปะสมัยใหม่ระยะแรกตามสภาพ ของสังคมที่ยอมรับและแปลงตัวเองให้เข้าสู่ศิลปะสมัยใหม่ระยะแรก ตามสภาพของ สังคมที่ยอมรับและแปลงตัวเองให้เข้าสู่ความเป็น "สมัยใหม่" อย่างเต็มที่ความสมัย ใหม่อย่างตะวันตกกระจายไปสู่ชาวไทยทุกชนชั้น ซึ่งแสดงออกในการแต่งกายของ ชาวไทยทั่วไป, กิริยามารยาท และวาทจาการพูดที่เริ่มนิยมพูดภาษาต่างประเทศ ทว่าความเป็นสมัยใหม่หรือยุคสมัยใหม่ (Modern Time) ในบริบทของสังคมไทยนั้น ก็แตกต่างจากความเป็นสมัยใหม่ของโลกซีกตะวันตก ในขณะที่ยุคสมัยใหม่ของโลก ตะวันตกมาพร้อมกับชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมเต็มตัว, ความคิดในเรื่องปัจเจกบุคคล และสภาวะความเป็นเมืองใหญ่ ส่วนความเป็นสมัยใหม่ในเมืองไทยคือการรับแนวคิด แบบตะวันตกมาใช้ในหมู่ปัญญาชนและข้าราชการ เช่น แนวคิดประชาธิปไตย สิ่งที่ได้รับ มาคือสิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคมตะวันตกแต่เมื่อมาถึงเมืองไทยจึงกลายเป็น "ของใหม่" ไปโดยปริยาย ในขณะที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปยังไม่มี ความเข้าใจแนวคิดสมัยใหม่อย่าง พอเพียง แม้แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ตาม สภาพของศิลปกรรมตกมาอยู่ใน

มือและการจัดการโดยประชาชนแทนที่จะเป็นจากวัดและวัง ในการเรียนการสอน ศิลปะนำโดย ศ.ศิลป์ พีระศรี นั้น เป็นไปด้วยหลักสูตรอะคาเดมีแบบฟลอเรนซ์ (Florentine) แต่แนวทางการสอนเป็นอย่างครู-ลูกศิษย์ แบบไทยซึ่งหมายถึงการ เชื้อพืงและการไม่ออกนอกครู และเกิดความคิดที่ว่า สำหรับยุคสมัยนี้ ศิลปะมีรูปแบบ อันเป็นสากลเป็นอย่างเดียวกับของตะวันตก โดยไม่มีการแบ่งแยกอีกต่อไป ศิลปิน ในยุคนี้เป็นอิสระจากศิลปะ เพื่อพุทธศาสนาการบรรยายเรื่องราววรรณกรรมโบราณ, ชาดกและคติทางธรรม หากแต่ต้องการสร้างสรรค์ "ของใหม่" ซึ่งใหม่ทั้งรูปแบบ, วิธีการและเนื้อหา ศิลปินจึงนิยมรูปแบบการสร้างเนื้อหาแบบตะวันตก เช่น การเขียน แบบอิมเพรสชันนิสต์, การเขียนภาพเปลือย เป็นต้น แนวคิดของศิลปินที่มีต่อศิลปะคือ ศิลปะ เป็นการแสดงความคิดและความรู้สึกของศิลปินมากกว่าที่จะรับใช้พระศาสนา

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ศิลปกรรมสมัยใหม่ได้เติบโตหยั่งราก ฝากใบจนกลายเป็นรูปแบบหลักของศิลปกรรมไทยไป เนื่องจากสภาพการเปลี่ยนแปลง ของสังคมที่เจริญก้าวหน้าในด้านวัตถุอย่างรวดเร็วเกิดผู้คนรุ่นใหม่ (New Generation) ที่เติบโตมากับทัศนคติแบบสังคมสมัยใหม่อิทธิพลของศิลปินรุ่นเก่า กลายมาเป็นพลังอันแข็งแกร่งล้ำส่ง เสริมฐานะของศิลปะและแพร่ขยายบริบทและหน้าที่ ของศิลปะที่มีต่อสังคม ผู้คนมีความรู้มากขึ้น มีอาชีพใหม่ ๆ การติดต่อสื่อสารระหว่าง บุคคลและระหว่างประเทศเป็นไปอย่างอิสระ ซึ่งทำให้ข้อมูลไหลไปได้อย่างสะดวก ผู้คนจึงคุ้นกับอารยธรรมตะวันตกที่มาในรูปแบบต่าง ๆ ค่านิยมต่าง ๆ เปลี่ยนไป ตามสภาพสังคมและความคิดของผู้คน นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวทางศิลปะในต่าง- ประเทศก็ยับขยายกันอย่างครึกโครมมาเรื่อย เกิดลัทธิศิลปะใหม่ ๆ แดกย้อยออกไป มากมาย เกิดเจ้าทฤษฎีต่าง ๆ นานา เกิดแนวความคิดใหม่ ๆ ซึ่งย่อมที่จะแพร่ หลายไปสู่ประเทศอื่น ๆ และถูกนำไปใช้ ศิลปะสมัยใหม่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการค้นพบ ทางวิทยาศาสตร์หรือมีการโยงโยเกี่ยวเนื่องกัน เช่น ศิลปะลัทธิเซอร์เรียลลิสต์ เกี่ยวข้องด้วยทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ หรือศิลปะลัทธิคิวบิสม์เกิดขึ้นพร้อม กับทฤษฎีสัมพันธภาพของไอน์สไตน์ศิลปินสมัยใหม่ จะเน้นการแสวงหาความรู้และ สัจธรรมทางศิลปะ และเน้นคุณค่าที่เปลี่ยนไปตามสังคม พยายามที่จะตามสังคมให้

ทันกันและให้ศิลปะมีความสัมพันธ์กับสังคม ส่วนศิลปะสมัยใหม่ในเมืองไทยนั้นเป็นการ
 แสวงหาและทดลองจากตัวเลือกรที่หลังไหลเข้ามามากมายพร้อม ๆ กับการแสวงหา
 เอกลักษณ์ของตนเอง งานศิลปกรรมสมัยใหม่หลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา จึงมีลักษณะ
 ที่หยิบยืมรูปแบบและเทคนิคของศิลปะตะวันตกมาใช้ด้วยฝีมือไทย ๆ เป็นการค้นคว้า
 ของตัวศิลปินและเป็นการประสมหลาย ๆ รูปแบบผนวกเข้ากับความคิดสร้างสรรค์
 ของตนเอง ภาพรวมของศิลปะแห่ง พ.ศ. นี้ ก็จะเป็นรูปแบบและลัทธิศิลปะทุกรูปแบบ
 ไม่ว่าจะเป็น จิตรกรรมไทยประยุกต์ งานศิลปะแบบ เซอร์ เรย์ลลิสม์, อิมเพรสชันนิสม์,
 เอกซ์เพรสชันนิสม์, ศิลปะนามธรรม-กึ่งนามธรรม, เอกซ์เพรสชันนิสม์กึ่งนามธรรม
 ศิลปะสื่อผสม (Mixed Media) และศิลปะ Multi-Media, ศิลปะติดตั้งจัดวาง
 (Installation), ศิลปะประกอบ (Assemblage), ศิลปะในสิ่งแวดล้อม
 (Environmental Art, ศิลปะแนวความคิด (Conceptual Art), ศิลปะสื่อแสดง
 (Performance), ศิลปะอุบัติการณ์ (Happening), มีเดีย อาร์ต (Media Art),
 ศิลปะสื่อภาพยนตร์ (Film Art), วิดีโอ อาร์ต (Video Art) ฯลฯ กลวิธีที่ใช้ใน
 งานศิลปะจึงยังมีมากทวีตามไปด้วย รวมทั้งกลุ่มศิลปินและนิทรรศการศิลปะ ถึงแม้ว่า
 ศิลปะแห่ง พ.ศ. 2538 นี้จะเป็นเสมือนดอกไม้ไฟที่พุ่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ ก็ตาม แต่ก็ไม
 อาจปฏิเสธความจริงเสียว่า ศิลปะสมัยใหม่ของไทยนั้นได้รับอิทธิพลจาก
 ศิลปะตะวันตกหลาย ๆ ลัทธิ มาเป็นแม่แบบและตัวเร่งปฏิกิริยาอย่างภาพต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 15 : ถวัลย์ ดัชนี "พระศรีอารย์" 2537

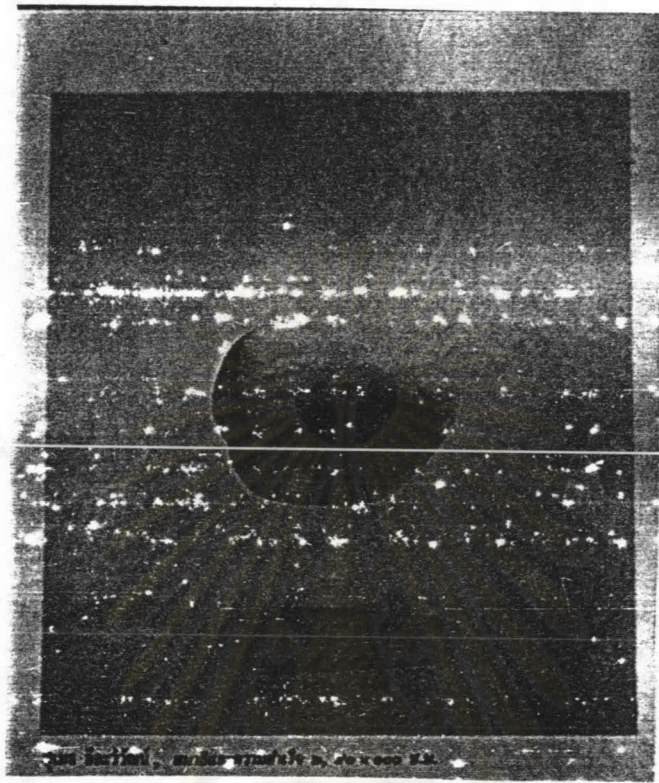
รูป "พระศรีอารย์" เป็นการใช้รูปแบบเซอร์เรียลลิสม์และกลวิชีแบบเซอร์เรียลลิสม์ ที่นิยมเขียนภาพเหนือจริงทับซ้อนกันไปมา มารับใช้คติทางพุทธตามจินตนาการของ ศิลปิน ผสมกับลักษณะของจิตรกรรมไทย ลีลาและลวดลายแบบจิตรกรรมไทย เช่น ลายกันทอย ลายกนก รูปพระพุทธรูปเจ้าแบบไทย คือมีโครงหน้ารูปไข่ คิ้วโก่ง จมูก จมเล็กน้อย ดวงตาสงบ

ภาพที่ 16 : วาสันต์ สิทธิเชตต์, จากผลงานชุดนिरยทการรม ปี 2534

ภาพนี้เป็นการใช้วิธีการอย่างเอกซ์เพรสชันนิสต์แบบเยอรมัน (German Expressionist) มาใช้อธิบายความเชื่อแบบไทยและเนื้อหาแบบไทย คือ เนื้อหาจากไตรภูมิพระร่วงในบทลงโทษคนบาปในนรกภูมิ ผสมกับลักษณะการเล่าเรื่องแบบจิตรกรรมไทยประเพณี คือ อธิบายอย่างเป็นฉาก เป็นตอน และมีคำบรรยายกลวิธีการเขียนแบบเอกซ์เพรสชันนิสต์เพื่อแสดงออกถึงความเคียดแค้นและอารมณ์ภายใน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 17 : สู่เมธ ลีละวิวัฒน์ "สมาธิและความสำเร็จ" 2537

ภาพนี้มีลักษณะของเซอร์เรียลลิสม์อย่างเห็นได้ชัด หากกล่าวถึงเนื้อหาทางพุทธ ซึ่งแสดงว่าได้รับอิทธิพลจากภาพ The Castle of Pyrenees ของ มากริตต์ (Rene Magritte) ศิลปินเซอร์เรียลลิสม์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 18 : Rene Magritte "The Castle of Pyrenees"

ผลงานศิลปะสมัยใหม่อย่างวิดีโอ อาร์ต ก็เช่นกัน ความเป็นจริงอย่างหนึ่งก็คืองานศิลปะประเภทนี้ เรารับมาจากตะวันตกอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบและกลวิธีการผลิต ทว่าในการรับมาจากตะวันตกนั้น ย่อมต้องผ่านกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมและต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของสังคมไทย และในกรณี งานวิดีโอ อาร์ต ก็เช่นกัน ได้กล่าวเป็นพื้นฐานมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า แกนหลักของสังคมไทยคือ พุทธศาสนาและวัง ซึ่งมีอิทธิพลมาช้านานซึ่งได้แยกศิลปะไทยประเพณีออกจากศิลปะสมัยใหม่อย่างสิ้นเชิง ในด้านรูปแบบและขนบ ทว่าศิลปะสมัยใหม่โดยถ่ายเทมาจากตะวันตกนั้นก็ผ่านกระบวนการจัดเกล้าทางวัฒนธรรมจนสามารถแสดงลักษณะเฉพาะตัวของศิลปะสมัยใหม่แห่งประเทศไทยออกมาได้ ถ้าจะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าว

ในกรณีงานวิดีโอ อาร์ต จะเห็นได้ว่า งานวิดีโอ อาร์ต นั้นเป็นการถ่ายเทรูปแบบงานศิลปะจากตะวันตกซึ่งเป็นประเทศต้นกำเนิดงานศิลปะชนิดนี้ อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการแทรกซึมทางวัฒนธรรม (Cultural diffusion) อีกรูปแบบหนึ่ง ผ่านกระบวนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Cultural assimilation) ในภายหลัง กระบวนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมที่สังเกตได้จากงานวิดีโอ อาร์ต มีดังต่อไปนี้

1. เป็นการหยิบยืมรูปแบบและเทคนิคของศิลปะตะวันตกมาใช้ในบริบทของศิลปินไทย คือ ศิลปินที่ทำวิดีโอ อาร์ต ไม่ใช่วิดีโอ อาร์ตีสต์ โดยตรงเหมือนศิลปินตะวันตก แต่เป็นการทดลองสื่อว่าจะเข้ากับตนเองหรือไม่ ถ้าผลออกมาไม่เป็นที่น่าพอใจก็เปลี่ยนไปทำงานแบบอื่น
2. เป็นการหยิบยืมรูปแบบ-เทคนิค-เทคโนโลยี ของตะวันตกมากล่าวถึงแนวความคิดแบบไทย อย่างเช่นงานวิดีโอของ ผศ.มณฑิธร บุญมา ที่ใช้สื่อวิดีโอในการกล่าวถึงปรัชญาทางพุทธ การใช้เทคนิคของวิดีโอมาโยงเข้ากับแนวคิดเรื่องพิธีกรรม เช่น การถ่ายภาพเปรียบเสมือนการนับลูกประคำเพื่อกำหนดสมาธิ การใช้เสียงสวดในการทำพิธีเป็นเสียงประกอบ และลักษณะวิถีคิด, การมองสื่อวิดีโอของ ผศ.มณฑิธร เป็นการมองในสายตาของชาวพุทธที่มีการตีความโยงใยเข้ากับความเชื่อของตนเอง ซึ่งถือว่าการสร้างระบบสัญลักษณ์ใหม่ให้กับสื่อวิดีโอ เป็นการเปลี่ยนสื่อวิดีโอให้เป็นวัตถุธรรมขึ้นมา เมื่อมีการสร้างความหมายในทางพุทธศาสนาให้กับสื่อเทคโนโลยี ลักษณะดังกล่าวทำให้งานวิดีโอของไทยแตกต่างจากของตะวันตกในด้านแนวคิดและวิธีการมอง เทคโนโลยีอันเป็นลักษณะเด่นของงานศิลปะไทยที่มักจะมี ความเกี่ยวข้องกับแนวความคิดหลักของสังคมเสมอ
3. พื้นฐานและบริบทของสังคมไทยไม่ใช่สังคมเทคโนโลยี สิ่งที่เราใช้คือสินค้านำเข้าพื้นฐานทางความคิดและศักยภาพของประเทศผู้ผลิตคิดค้นเทคโนโลยีย่อมแตกต่างจากประเทศผู้นำเข้าเทคโนโลยี เนื่องจากความจำเป็นต้องเปิดประเทศทำให้สังคมไทยได้รับตัวเร่งปฏิกิริยาจากต่างประเทศตลอดเวลาให้มีการพัฒนาได้

เทียบเทียบเท่าประเทศตะวันตกในการพัฒนาดังกล่าว การนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนา และในเมื่อประเทศไทยไม่ได้เป็นผู้ผลิตการกระจายของเทคโนโลยีจึงไม่ทั่วถึง เทคโนโลยีที่เข้ามาจึงมีการกระจุกตัวอยู่แต่ในเมืองหลวงบางส่วน ความพร้อมในการทำความเข้าใจกับเทคโนโลยีในแต่ละส่วนของสังคมจึงมีไม่เท่ากัน สังคมไทยยังไม่ได้เตรียมพร้อมสำหรับการเป็นสังคมเทคโนโลยีเต็มตัว ความเชื่อของคนไทยก็ไม่ได้เกิดทุนหรือเป็นการวิเคราะห์เทคโนโลยี ความสนใจของศิลปินไทยก็ยังเป็นการเข้าค้นหาคำตอบอยู่ในจิตวิญญาณแบบไทย เรื่องศาสนา เรื่องความเชื่อ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องธรรมชาติ ภาคการศึกษาก็ยังไม่มีควมบริบทในเรื่องของเทคโนโลยี การที่ศิลปินนำสื่อวิดีโอมาใช้ เป็นเพียงการได้รู้ได้เห็นรูปแบบงานจากประเทศตะวันตกจึงนำมาทดลองดูบ้าง แต่จะสะท้อนลักษณะเด่นของสังคมไทยเอาไว้

5. การวิเคราะห์ปัจจัยระดับมหภาค/สังคมในด้านการศึกษา

การศึกษานับว่าเป็นส่วนสำคัญและเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลยิ่งในสังคม ในฐานะที่เป็นสถาบันอันมีบทบาทในการปลูกฝังความรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับสมาชิกในสังคมในกรณีของงานวิดีโอ อาร์ต พบว่า การศึกษามีส่วนเป็นอย่างมากในการที่ศิลปินจะเลือกใช้หรือไม่เลือกใช้สื่อวิดีโอ เนื่องจากสื่อวิดีโอหรืองานวิดีโอ อาร์ต เป็นเทคโนโลยีที่นำเข้ามา และจำเป็นต้องมีการศึกษาและการเรียนรู้ธรรมชาติของสื่อ, คุณสมบัติของสื่อ ตลอดจนการใช้งานและการประยุกต์ใช้กับงานศิลปะซึ่งเป็นความรู้ที่ซับซ้อน แต่ปรากฏว่า ในสังคมปัจจุบัน ถึงแม้จะมีสถาบันการศึกษาศิลปะอยู่ก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีที่ใดมีการเรียนการสอนในด้านเทคโนโลยีประยุกต์ใช้กับงานศิลปะ สถาบันการศึกษาศิลปะเหล่านี้เป็นผู้ผลิตและให้ความรู้กับผู้ที่จบไปเป็นศิลปินในอนาคต หากแต่ความรู้และการศึกษาที่ศิลปินมีนั้น ไม่ได้ครอบคลุมหรือเท่าทันกับสภาพสังคมที่ก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยีมากขึ้นทุกวัน เมื่อศิลปินขาดความรู้และการศึกษาค้นคว้าในศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง ศิลปินก็อาจจะไม่สนใจศาสตร์นั้นหรือหลีกเลี่ยงไป ดังจะเห็นได้ว่า ศิลปินกลุ่มที่ไม่ได้ใช้สื่อวิดีโอหลายงาน กล่าวคล้าย ๆ กันว่า ไม่มีความรู้ ไม่

เคยได้ศึกษาเรื่องวิดีโอจึงไม่คิดจะทำงานวิดีโอ ส่วนการศึกษาและความรู้นั้นก็มีผลมากสำหรับศิลปินกลุ่มที่ทำงานวิดีโอ อาร์ต ซึ่งที่น่าสังเกตก็คือ ศิลปินทั้ง 3 รายที่ทำวิดีโอ อาร์ต ได้เดินทางไปต่างประเทศและได้ศึกษางานวิดีโอ อาร์ต จากต่างประเทศมาด้วย ผศ. อภินันท์ศึกษาอยู่ที่สหรัฐอเมริกา คุณวสันต์เดินทางไปประเทศเยอรมันก่อนที่จะกลับมาทำงานวิดีโอ อาร์ต อ. มณฑิเยร ศึกษาอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส ศิลปินทั้ง 3 รายต่างก็ได้รับการศึกษาอบรมจากต่างประเทศจึงมีความรู้ความสามารถพอที่จะทำงานวิดีโอ อาร์ต ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่จะทำงานวิดีโอ อาร์ต ศิลปินก็ต้องได้รับการศึกษาและความรู้มาจากสถาบันการศึกษาด้วย ในเมื่อสถาบันการศึกษาในเมืองไทยยังไม่มีการเรียนการสอนในเรื่องงานวิดีโอ อาร์ต และงานประยุกต์ศิลป์-เทคโนโลยี ศิลปินส่วนใหญ่ของประเทศจึงขาดความรู้ในด้านนี้ไปอย่างน่าเสียดายสำหรับสถาบันการศึกษาที่ไม่มีการเรียนการสอนงานศิลป์ประเภทนี้นั้นก็เนื่องมาจากระบบหลักสูตรที่เปลี่ยนแปลงซ้ำ ไม่ทันกับสภาพสังคมปัจจุบัน สถาบันการศึกษาศิลปะในระดับอุดมศึกษามีน้อยเกินไป รัฐบาลให้ความสำคัญกับการศึกษาในด้านนี้ค่อนข้างน้อย และสถาบันการศึกษาเองก็ยังมีได้มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมให้มากพอ ดังจะเห็นได้ว่า ภาคธุรกิจมักจะต้องการรับผู้เข้าทำงานที่มีความรู้คอมพิวเตอร์ไม่ว่าจะจบการศึกษาสาขาใดก็ตาม แต่ในสถาบันการศึกษา การเรียนการสอนคอมพิวเตอร์ก็ยังไม่กระจายและให้ความรู้ความชำนาญกับผู้เรียนได้ไม่ทั่วถึง สถาบันการศึกษาศิลปะเองก็ยังไม่มีการลงทุนในด้านการเตรียมและการจัดหาอุปกรณ์และ เครื่องมือเทคโนโลยีให้ผู้เรียนศิลปะได้ทดลองใช้ การเรียนการสอนศิลปะจึงเน้นไปที่ศิลปะสาขาอื่น ๆ ไป อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การทำงานด้วยสื่อวิดีโอจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาและความรู้เข้ามาประกอบด้วยส่วนหนึ่ง ศิลปินจึงจะสามารถเข้าใจและทำงานกับเครื่องมือได้ หรือศิลปินผ่านการทดลองใช้ ผ่านการทดลองค้นคว้าศึกษามาบ้างแล้ว เพราะศาสตร์ในการสร้างงานวิดีโอ อาร์ต นั้นก็เหมือนศาสตร์อื่น ๆ ทั่ว ๆ ไปที่จำเป็นต้องมีการฝึกฝนและการเรียนรู้ ดังนั้น ปัจจัยในด้านการศึกษามีอิทธิพลต่อการไม่เลือกใช้สื่อวิดีโอของศิลปินเป็นอย่างมาก เนื่องจากศิลปินขาดความรู้, ทักษะ, ความชำนาญ และความเข้าใจในตัวสื่อ